

MAJOROS PÁL¹, KOVÁCS RÉKA²

**AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS KÍNA
KAPCSOLATAI
AZ EZREDFORDULÓN**

1. BEVEZETÉS

A világgazdaság erőit az ezredfordulón három uralkodó pólus köré szokás csoportosítani: Nyugat-Európa, Észak-Amerika, és Ázsia csendes-óceáni területére. A világban folyó globalizáció kiteljesedésének előfeltétele, hogy ez a három régió egyenként külön és együtt koncentráltan is vállalkozzon, lépjen föl politikai és gazdasági szinten egyaránt (különösen igaz ez a 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények után). A csendes-óceáni, a távol-keleti régió a jövő kulcsa lehet az Európai Unió fejlődésében. A régióban először az 50-es évek közepétől a ma már gazdasági nagyhatalom Japán kezdett nagyon gyors, 10%-ot meghaladó növekedésbe. A 60-as évek végétől követték Japánt az ún. első körös fejlődő országok (köznapi kifejezéssel a Tigris-országok, vagyis Dél-Korea, Hongkong, Tajvan, Szingapúr), majd a 80-as évektől a második körös fejlődők (a kis tigrisek, többnyire az ASEAN-tagországok), majd a 80-as évek második felétől Kína. A térség nem véletlenül került a fejlett országok, köztük az EU figyelmének központjába. A világ tíz leggyorsabban fejlődő országa közé hét a dél-kelet ázsiai régióból került, és bár átmenetileg kikerültek innen (Kína kivételével) az 1997. évi távol-keleti valutaválság következményeként, de már 2000-ben több ország újra bekerült a

¹ Tanszékvezető főiskolai tanár, BGK Külkereskedelmi Főiskolai Kar Világgazdaságtan tanszék.

² A Külkereskedelmi Főiskola 2000-ben végzett hallgatója. Témavezetői: Majoros Pál és Mészáros Klára.

leggyorsabban fejlődők közé. A térség piacként nagyon komoly potenciált hordoz: a fogyasztói kereslet struktúrája átalakulóban van, s egyre jobban hat rá a globalizáció, s a lakosság megtakarítási hajlandósága mind régebben, mind az ezredfordulón nagyon magas. A régió a fejlett világ érdeklődésének központjába került, és az Európai Unió és Ázsia viszonyára egyre inkább a kölcsönös érdeklődés és érdekelttség a jellemző¹.

A régióba növekszik a tőke-beáramlás (bár több távol-keleti ország megjelent a tőkeexportőrök között is), s az elengedhetetlen technikai modernizációban, az infrastrukturális beruházások kivitelezésében jó eséllyel indulnak a nyugat-európai cégek is. Vonatkozik ez az első és a második körös országokra, valamint a régióban a lakosság száma, területi nagysága és politikai befolyásoló ereje miatt kiemelt Kínára is. A térség vezető gazdasági hatalma Japán, s az EU ezt a vezető szerepet nem képes átvenni, de aktív ázsiai jelenlétével mérsékelheti a japán és az amerikai dominanciát.

Az ázsiai országok társadalma, felépítménye sok szempontból eltér az európai modelltől, s az országokban ritkán beszélhetünk a jóléti állam vívmányairól (társadalombiztosítás és szociális háló). Az országcsoporthoz való fejlődése az ázsiai és nyugati értékeket egyaránt tartalmazó különutas felemelkedést mutat be.² A régió országainak komparatív előnye az európai szinthez képest alacsony munkabérekéből és a termelési költségekből adódik. Ezen országokban a törvényes munkaidő jóval hosszabb, mint az EU országaiban, s a beáramló fejlett technika – párosulva a képzett, de olcsó munkaerővel – hallatlan dinamikus fejlődést eredményezhet.

Az Európai Uniónak megerősödésével párhuzamosan nő a befolyása a délkelet-ázsiai térségben is. Az elmúlt években egyre erőteljesebb törekvések mutatkoznak a Kínával kapcsolatos egységes fellépés megteremtésére az Unión belül. Az utóbbi évtizedekben Kína világgazdasági szerepének növekedése egyértelművé vált, s világpolitikai szerepe – biztonságpolitikai súlyának gyarapodásával párhuzamosan – egyre erősödik. Az EU szerepének növekedése Kína számára is stratégiai kérdés: ellensúlyozni az Egyesült Államok és Japán befolyását a térségben és a világban.

A kínai gazdaság „menetelt” az elmúlt másfél évtizedben: a gazdasági növekedés üteme 1985 és 1996 között meghaladta az évi 10%-ot, s az 1997. évi válságot követően sem csökkent 7% alá. 1997-ben a világ tizedik exportőre volt úgy, hogy exportjának értéke alig maradt el az 1997. július elsején az anyaországhoz visszatért Hongkong teljesítményétől. A két – ma már egy – állam közös exportteljesítménye közel 400 Mrd USD, s ezzel jelentősen megelőzi az ötödik helyezett Franciaországot, s negyedik a listán az Egyesült Államok, Németország és Japán mögött. Kína a közvetlen külföldi működőtőke-befektetések második legfontosabb célországa (az USA előzi meg, de a nettó tőkebeáramlást tekintve már Kína vezeti a listát): 1993-tól minden évben meghaladta a Kínába irányuló működőtőke mennyisége a 30 Mrd USD-t, sőt több évben a 40 Mrd USD-t is. Az arányokat jól

¹ Hernádi A.: Európa távol-keleti kitérőkkel, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások sorozat, 86. szám, 1997. április.

² Mészáros K.: Távol-keleti kihívás – súlyponteltolódásokkal, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások sorozat, 99. szám, 1997. november.

mutatja, hogy a tőkeáramlás nagysága alapján összeállított tízes listán a Kínát követő nyolc államra összesen jutott ennél valamivel több.¹

Fontos-e az Európai Unió számára Kína? Kína minden gazdasági erőközpont számára fontos. Egyrészt természetesen a potenciális piac miatt. Másrészt azért, mert a világ biztonsága (avagy az üzlet biztonsága?) mindennél fontosabb. Kína atomhatalom, amelyben sajátos kettősség figyelhető meg: egyfelől társadalmi-politikai oldalról szocialista országnak vallja magát, másfelől gazdasági rendszerében egyre erőteljesebben jelennek meg a piacgazdasági elemek. Olyan diktatórikus országról van tehát szó, amely a fejlett világ politikai és emberi jogi normáit egyelőre nem óhajtja átvenni, ugyanakkor nyitott annak gazdasági törvényei iránt. A változások persze itt is elkezdődtek: a TENG HSZIAO-PING nevével fémjelzett 1978-1997, ill. az azt követő, CSU ZUNG-CSI nevével összekapcsolt időszakban lényeges változások kezdődtek, de a rendszerváltás kritikus szintjét meg sem közelítették.

2001 júliusában a Nemzetközi Olimpiai Bizottság döntést hozott arról, hogy 2008-ban Kína rendezheti a nyári olimpiai játékokat, s Kína e sorok megjelenésével egy időben (2001. ősz) válhat a WTO tagjává. Ezek eredménye lesz vélhetően a tovább növekvő tőkebeáramlás, ill. az, hogy a világ sokkal jobban oda fog figyelni az emberi jogok terén elért eredményekre.

Gazdasági megközelítésből vizsgálva a gazdasági erőközpontok kapcsolatait, kiindulópontul az szolgált, hogy a harmadik évezredbe átlépve azok a vállalatok érezhetik jól kondicionáltnak világpiacon helyzetüket, amelyek a kínai, ill. ázsiai piacokon is növekvő súllyal vannak (lesznek) jelen, úgy, hogy versenyképesek tudnak maradni. A kereskedelmi kapcsolatokról a hangsúly egyre inkább áttevődött a beruházásokra, a működőtőke-exportra. Ebből a megközelítésből vázoljuk fel az európai országok kapcsolatait, lehetőségeit a piacon, különös tekintettel Németország eredményeire.

2. AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS KÍNA KAPCSOLATAINAK TÖRTÉNETE

2.1. A kapcsolatok kronológiája²

- 1949. október 1. A Kínai Népköztársaság (KNK) kikiáltása. Tajvanon létrejön a Koumintang vezette Kínai Köztársaság.
- 1966 MAO CE-TUNG kezdeményezésére megindul a „nagy proletár kulturális forradalom”.
- 1971 Kína az ENSZ tagja lesz.
- 1975. május: Hivatalos diplomáciai kapcsolatfelvétel az Európai Közösségek és a Kínai Népköztársaság között.
- 1976 A Nagy Kormányos (MAO CE-TUNG) halála.

¹ The World Bank Statistics.

² Chronology of EU-China relations. <http://www.europa.eu.int/comm/dg01/chinip2.htm>, 1999. október 15., ill. kiegészítés sajtóforrások alapján.

- 1978 TENG HSZIAO-PING pályája felívelésének és az ország pályamódosításának kezdete.
1978. április 3. Nem-preferenciális kereskedelmi megállapodás az EGK és a KNK között: az EGK biztosítja a legnagyobb kedvezményes elbánást a KNK számára a vámok, az adók és az export és import területén; az egyezmény ugyanakkor nem vonatkozott az import mennyiségi korlátozására. Ez a nemzetközi szerződés intézményesített egy hátrányos megkülönböztetést.
- 1979 az Európai Parlament és Bizottság elnökeinek hivatalos látogatásai Pekingben.
1980. január 1. Az EK Kínára is kiterjeszti a GSP-rendszert. A kínai könnyűipari és mezőgazdasági termékek egy része (az EGK-ba irányuló kínai export kb. egynegyede) vámmentesen jutott be az EGK-piacra.
- 1982 Az első EK-Kína tudományos együttműködési program beindítása.
- 1982-84 Miniszteri konzultációk Kína és az EK között a politikai együttműködés megteremtése céljából.
1985. május 21-23. EK – KNK kereskedelmi és együttműködési megállapodás aláírása Brüsszelben. (A szerződés három területre terjedt ki: a kereskedelemre, a gazdasági együttműködésre és a fejlesztési együttműködésre. Az EK részéről ez volt az első olyan államközi szerződés, amit „állami kereskedelmi” országgal kötött.)
1986. július: DELORS-nak, az EK Bizottság elnökének látogatása Kínában.
- 1987 Az EK először járul hozzá pénzügyileg nem kormánysszervezet (NGO) fejlesztéséhez.
1988. október 4. Az Európai Bizottság önálló képviselőtének megnyitása Pekingben.
1989. május-június: Egyre élesebb a belpolitikai helyzet, ami egy diáktüntetés vérbefojtásával zárul a Tienanmen-téren. A vérengzés világszerte heves elutasítást vált ki, Kína mintegy fél évtizedre kiszorul a világpolitikából – de nem a kereskedelemről.
1989. június: A Tienanmen-téren történt eseményekre reagálva az EK befagyasztja kapcsolatait Kínával, és számos szankciót léptet életbe.
1990. október: Az Európai Tanács és az Európai Parlament úgy határoz, hogy fokozatosan újjáépíti bilaterális kereskedelmi kapcsolatait Kínával.
- 1991 Az Európai Közösség először küld segítyt a tibeti száműzötteknek.
- 1992 Az EK - Kína viszony minden téren normalizálódik, csak a fegyverkereskedelemben marad fenn az embargó.
- 1992-94 Reformkezdeményezések; a „szocialista piacgazdaság” koncepciójának megfogalmazása Kínában, a Kína-EU kapcsolatok normalizálódása. Bilaterális tárgyalások kezdődnek az EK és Kína között.
1993. október: Az Európai Közösség irodát nyit Hongkongban.
- 1994 a kínai diplomácia rendezte a kapcsolatokat az európai országokkal; ezt nevezték „Európa Événak” Kínában.
1995. július: Az Európai Bizottság új stratégiája: „Hosszú távú politika Kína és Európa kapcsolataiban”. Ebben a Bizottság a KNK-ot gazdasági és politikai nagyhatalomként ismeri el. Az Európai Befektetési Bank (EIB) létrehozza első projektjét Kínában.

1996. március: Az első ASEM¹ értekezlet Bangkokban, amin az EU és Kína is részt vesz.
1996. október: Az Európai Bizottság elfogadja „Az Európai Unió és Hongkong: 1997 után” c. dokumentumot.
- 1998 Kínát törlik az állami kereskedésű államok sorából.
1998. március 25. Az Európai Bizottság állásfoglalása „Átfogó partneri viszony kialakítása Kínával”² címmel.
1998. április 2. Első EU–Kína csúcstalálkozó Londonban.
1998. április 3-4. Második ASEM értekezlet Londonban.
1998. június: EU külügyminiszteri értekezlet; határozat születik arról, hogy szorosabb együttműködésre törekszenek Kínával. A határozat foglalkozik az-
zal, miként lehet Kínát integrálni a világgazdaságba, hogyan lehet a kínai gazdasági és szociális reformokat, valamint a nyitott társadalom kifejlődését támogatni (az 1998 márciusi állásfoglalás határozattá alakul).
1998. október 29. - november 3.: SANTER EU Bizottsági elnök látogatása Kínában és a hongkongi speciális közigazgatási régióban.
1999. december: Második EU–Kína csúcstalálkozó Pekingben.
2000. szeptember 8. Az EU Bizottság jelentést fogadott el az 1998 évi az EU–Kína kapcsolatok fejlesztését célzó határozat megvalósulásáról, eredményeiről, a Kínával folytatott párbeszédről.
2000. október: Harmadik Ázsia-Európa találkozó Szöulban, majd folytatásaként szeminárium Pekingben.
2000. október 23. Harmadik EU–Kína csúcstalálkozó Pekingben.
2001. május: Az Európai Bizottság közleménye: „Az EU stratégiája a Kínával való kapcsolatokban: az 1998. évi határozat megvalósulása és újabb lépések a hatékonyabb EU politika irányába”.
2001. június: Hosszú tárgyalási folyamat eredményeként Kína és az Európai Unió rendezte a Kína WTO-tagságának útjában álló, utolsó nézeteltéréseket.
2001. szeptember 5. Negyedik EU–Kína csúcstalálkozó Brüsszelben.

A kétoldalú kapcsolatok – amint az a kronológiában is mutatott eseményekből is látható – a gyakorlatilag „nulla” szintről lassan, lépésről lépésre fejlődtek; ma gyakorlatilag bő negyedszázados múltat tudhatnak maguk mögött. A két fél jellegzetesen más motívumok alapján kereste a másikkal a kapcsolatot: Kínának gyakran volt szüksége támogatásra a politikai elzártságból való kitöréshez (ENSZ-tagsághoz, a kulturális forradalom utáni konszolidációhoz, a Tienanmen-téri vérengzés utáni „visszatéréshez”, a fejlett technológiák megszerzéséhez), az Unió viszont nem hagyhatta, hogy a kínai piacon ne legyen jelen. A két szándék végül is jól kiegészítette, kiegészíti egymást, amint arról a fejlődés eredményei is tanúskodnak.

2.2. Folyamatok az események mögött

Az EGK/EK/EU Kína-politikáját a kezdetektől fogva a pragmatizmus jellemzi¹. Történetiségét tekintve a Közösség számára a kínai piac az 1970-es évek közepéig

¹ Asia-Europe Meeting.

² Building Comprehensive Partnership with China.

nem bírt különösebb jelentőséggel, a kapcsolatok megélénkülésére csak Kína 1971-ben visszakapott ENSZ-tagsága után került sor. A Közösség és Kína közötti diplomáciai kapcsolatokról csupán 1975 óta beszélhetünk, ekkor történt meg a diplomáciai kapcsolatok felvétele, de egészen 1988-ig váratott magára az Európai Bizottság önálló kínai képviselőjének felállítása. Még 1975-ben megkezdődtek a tájékoztató megbeszélések az első EK-kínai kereskedelmi megállapodásról, amelyet 1978 áprilisában írtak alá Brüsszelben. „A megállapodás nem preferenciális jellegű. Kimondja a legnagyobb kedvezményes elbánást a vámok, az adók és az export-import engedélyezés terén, amely azonban az import mennyiségi korlátozására nem vonatkozik. Az EK-nak ez volt az első hátrányos megkülönböztetést intézményesítő nemzetközi szerződése.”²

A kapcsolatokban változást hozott az 1978-1979-ben elkezdődött, TENG HSZIAO-PING nevéhez kapcsolódó kínai reform és nyitási politika (*open door policy*), amelyre a Közösség – szemben az USA-val és Japánnal – nem reagált kellő gyorsasággal. A kínai reformok első eredményei felkeltették a Közösség figyelmét, s a 80-as évek elején az USA és a Szovjetunió között kialakuló hidegháborús helyzetben elsőrendű közösségi érdekévé vált a szovjet piacnál is nagyobb kínai piacon való térnyerés, ill. az, hogy Japán és az Egyesült Államok előnye ne váljon behozhatatlanná. A kapcsolatok és az együttműködési területek bővítésére az első tudományos kooperációról szóló szerződés életbe lépése után került sor. 1983 után szinte évről évre újabb programok születtek, többek között a vidékfejlesztés és a vezetőképzés terén. Ebben a várakozásokkal és a kínai piac óriási potenciáljához fűzött reményekkel teli időszakban született meg 1985. május 21-én a kooperációs „EK-Kína Kereskedelmi és Gazdasági Együttműködési Egyezmény”, amelynek hatálya három területre terjedt ki: a kereskedelmi, a gazdasági és a fejlesztési (támogatási) együttműködésre.³ Ez a dokumentum volt a Közösség első olyan szerződése, amit állami kereskedésű országgal kötött.

Az ígéretesen alakuló kapcsolatokban azonban törést okoztak a Tienanmen téri (Szent Béke tere) események 1989-ben, amelyek nyomán az EK szankciókat vezetett be Kínával szemben. A Kínai Népköztársaság politikai elszigetelésére irányuló közösségi célkitűzések nem valósultak meg maradéktalanul, sőt Kína, nagy piacának vonzerejére támaszkodva, különalkut kötött az egyes tagországokkal, megosztva az ország elszigetelésének kérdésében amúgy sem egységes EK-t. Ez a megosztottság végül 1990 októberében a gazdasági szankciók megszüntetéséhez vezetett, s 1991-től a kapcsolatok dinamikus bővülése figyelhető meg, s 1993-tól az EU vált Kína egyik legfontosabb kereskedelmi partnerévé. 1994 júniusában a helyzet teljes rendezését jelentette a politikai kapcsolatok helyreállítása, a diplomáciai kapcsolatok teljes körű normalizálása.

A Kínával kapcsolatos közösségi politikának, a „kínai-európai kapcsolatok hosszú távú politikájának” és a cselekvési programoknak a kidolgozására 1995-

¹ Emily Lau hongkongi ellenzéki politikus 1997 év végén járt Bonnban, ekkor a szövetségi kancellár szemére vetette, hogy Németország a kereskedelmi célokat oly mértékben szem előtt tartja, hogy a céljai érdekében szemet huny a Kínában tapasztalható emberjogi túlkapások fölött.

² Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 73.

³ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 73.

ben került sor, miután az egyes EU-tagországok külön-külön rendezték politikai konfliktusuktól sem mentes kapcsolataikat Kínával. A dokumentum alapján az EU-Kína kapcsolatok öt területre oszlanak¹:

- a humán erőforrások fejlesztése,
- a gazdasági és társadalmi reformok támogatása,
- a gazdasági (üzleti) együttműködés,
- az ipari együttműködés, valamint
- a környezetvédelem és a vidék fejlesztésének támogatása, amelynek részét képezi a szegénység visszaszorítása és a fenntartható fejlődés biztosításához nyújtott EU támogatás.

1997 fontos év a Kína-EU kapcsolatokban, mert Kína ebben az évben lépett elő az EU gazdasági és kereskedelmi partnereinek rangsorában a korábbi 10. helyről a 4-5. helyre (Norvégiával megosztva – pontosabban negyedik helyezett az EU importjában, és ötödik az összesített rangsorban). Ezt azonban csak részben köszönhetette saját erőfeszítéseinek: Hongkong anyaországhoz való visszatérésének is következménye ez az eredmény.

Az EU-hoz fűződő kapcsolatok legérzékenyebb pontját azonban a gazdasági jellegű konfliktusok képezték, elsősorban az, hogy a Közösség Kínát a központi irányítású, állami kereskedésű országok közé sorolta. Ennek következményeként a kínai exporttermékekkel szemben olyan eljárásokat alkalmaztak, amelyek kínai megítélés alapján diszkriminációnak minősültek. Az Európai Unió 1998-ban törölte a Kínai Népköztársaságot ebből a kategóriából. Ezt követően 1998-ban megkezdődött a kapcsolatok normalizálódása, melyhez a kölcsönös érdekelttség teremtetett meg az alapot. Ez Kína részéről a gazdasági-műszaki fejlesztéshez és a modernizálódáshoz szükséges technológiát, termékeket, tőkét és szaktudást jelenti, míg az EU szemszögéből Kína potenciálisan nagy piacának és világpiaci súlyának növekedésének, az ázsiai régióban vállalt biztonságpolitikai szerepének fontosság- és felértékelődése mutatkozik meg.

1998-ban (Hongkong 1997-es visszacsatolását követően) a Közösség kidolgozta stratégiáját a kínai kapcsolatokról, s „széles körű és átfogó partnerség” címmel nyilvánosságra is hozta. Ez a stratégia tartalmazza az EU hosszú távú terveit a kapcsolatok széles körű fejlesztéséről, melynek keretében kinyilvánította, hogy támogatja a világ legnépesebb országának WTO tagságát. Rendszeressé váltak az évenkénti legfelsőbb szintű vezetői konzultációk, s az Unió bevezette, hogy rendszeresen értékeli a kapcsolatok alakulását, a fejlesztés érdekében teendő lépéseket. 2001 nyarára rendeződött minden bilaterális gazdasági-kereskedelmi vitás kérdés, s megszületett a megállapodás, hogy az EU támogatja Kína WTO-felvételét.

Az ezredforduló másik jelentős eseménye az euró bevezetése volt a két régió kapcsolatában. Az eurónak támogatásra van szüksége ahhoz, hogy erős nemzetközi valutává váljon és ebben Kína hozzáállása igen fontos szerepet játszhat 166 Mrd USD-os (2000. évi adat) valutatartalékával. A kínaiak szemében az euró megjelenése Európa magabiztosságának erősödését jelenti. Előreláthatólag rövid távon az euró bevezetésének nem lesz különösebb hatása az egyénekre, a vállalatokra, de a kereskedelmi bankokra sem. Másrészt viszont gondok merülhetnek

¹ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 75.

fel a Bank of China-nál, ami az ország nemzetközi pénzügyi üzleteit bonyolítja, illetve a China Export & Import Banknál, ami a kormány kölcsönök nagy részét kezeli¹. Az esetleges problémák a 2002. évi, euróra történő átálláskor merülhetnek fel. Például növekedhet az euró-kölcsönök és -elszámolások vagy az euróra való áttérés költségének kockázata, mivel az euró ingadozása az átállás közben elkerülhetetlen.

3. AZ EURÓPAI UNIÓ KÍNA-POLITIKÁJA

3.1. Emberi jogi politika és Nyugat-Európa érdekei

A kínai megmozdulások 1989-es véres leverése után Kína és az Unió között drasztikusan romlottak a kapcsolatok. Az emberi jogi kérdések annak előtte a kétoldalú kapcsolatokban csak ritkán játszottak szerepet, problémát általában a gazdasági kérdések (antidömping eljárások) jelentettek.

Az Európai Közösség minden lehetséges szinten reagált a pekingi eseményekre. Egy héttel később már kidolgozták az alkalmazandó szankciókat is. A szankciók között éppúgy megtaláljuk a magas szintű látogatások, mint az együttműködési projektek felfüggesztését. A katonai együttműködés is megszakadt, beleértve a katonai célokra felhasználható termékek szállításait. Hivatalos nyilatkozatban ítélték el a kínai vezetést, és beadványt juttattak el a kínai kormányhoz, amely arra szólította fel azt, hogy külföldi megfigyelők is jelen lehessenek a demonstráción résztvevők tárgyalásain. A várakozásoknak megfelelően még ugyanazon a napon megérkezett a nemleges válasz. Az első 12 hónapban jelentős változás nem történt a Kínával való kapcsolatokban, bár némi következetlenség már ekkor megfigyelhető volt. Jó példa erre a KNK megalapítása 40. évfordulójának ünnepe, amin az EK-nagyköveti csak „félíg” vettek részt (de részt vettek), azaz az ünnepség kulturális része előtt távoztak.

Nagy-Britannia és Portugália már csak a Hongkong (1997. július 1.) és Makaó (1999. december 20.) visszacsatolásáról szóló tárgyalások miatt sem szakította meg a kapcsolatot Kínával, ezzel együtt nem vettek részt a szankciókban sem.

A szankciók negatív hatásai gazdasági szempontból sem voltak elhanyagolhatóak az Unióra. Az Európai Unió kereskedelmi mérlegének hiánya már 1988-ban, tehát a Tienanmen-téri események előtt elérte az 1,2 Mrd ECU-t, miközben egy évvel korábban (1987-ben) majd 3 Mrd ECU többlettel zárt. A hiány az 1988-at követő 3 évben erőteljesen emelkedett (90%, 120%, 80%), és 1991-re elérte a 10 Mrd ECU-t.² Gazdasági szempontból épp ezért nem elhanyagolható a Kínával fenntartott kapcsolat.

1990 szeptemberében zajlott le az első találkozó a politikai párbeszéd újbóli felújításának céljával Kína és az EU között. Míg Franciaország és Nagy-Britannia a

¹ China's Foreign Trade, February 1999. p. 15.

² Európai Bizottság: Die langfristige Politik der Europäischen Union gegenüber China, Brüssel, KOM (95) 279 endg., 5. 7. 1995. p. 34., ill. e tanulmány 1. táblázata.

Biztonsági Tanács állandó tagjaként inkább politikai, addig Olaszország inkább gazdasági okokkal indokolta a kapcsolatok újrafelvételét. A kapcsolatfelvétel megtörtént, ám az Unió nem tért vissza régen jól bevált „csendes diplomáciájához”, az emberi jogi kérdések napirenden maradtak. Ezt erősítette az 1995-ben kiadott „*A Long Term Policy for China-Europe Relations*”¹ elnevezésű dokumentum is (ld. 3.2.). Sokak szerint ezzel együtt növekedett az Unió politikai súlya.

A mai EU-politika egyik sarokköve, hogy az emberi jogi kérdéseket elválasztja a gazdasági együttműködéstől.^{2,3} Az 1989-es, Tienanmen-téri eseményeket követő nemzetközi elszigetelési kísérlet nem érte el várt hatását, ezen kívül nem változtatott az addigi kapcsolatok mértékén, csupán a növekedés üteme torpant meg. Ami ezt a megtorpanást illeti, ez sem elsősorban politikai hátterű volt, sokkal inkább a politikai-gazdasági környezet bizonytalansága okozta. A helyzet stabilizálódásával a külföldi tőke beáramlása megindult „előbb humanitárius szempontokra való hivatkozással, később annak elhagyásával”⁴. 1993-ra Japán, USA és Hongkong után az Unió Kína legfontosabb gazdasági partnerévé lépett elő.

Az elmúlt évek gazdasági és politikai reformjának köszönhetően, ill. a minden téren csökkenő állami beavatkozás és kontroll hatására Kínában egyre többen állnak ki az emberi jogok védelmében. 1997-98-ban Kína bekapcsolódott a nemzetközi emberi jogi mozgalmak munkájába: 1997-ben aláírták az ENSZ Gazdasági és Szociális Jogok Szerződését, majd 1998 októberében az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Szerződése című dokumentumokat. A gazdasági és szociális jogok terén fokozatos javulás figyelhető meg Kínában, azonban a polgári és politikai jogokról ez nem mondható el, sőt több téren visszalépésről lehet beszélni. Az EU Kínával kapcsolatban továbbra is elítéli az eltérő politikai beállítottságú emberek elnyomását, az önkényes letartóztatásokat, a fogvatartás (börtönviszonyok) körülményeit, a halálbüntetés széles körű alkalmazását, a nemzeti kisebbségek – beleértve Tibetet is – elnyomását, a vallásszabadság, ill. a gyülekezési és szólásszabadság korlátozását. Komoly kritikával illeti az EU a Kínában uralkodó munkakörülményeket, és a börtönmunkát is. A kínai és az uniós vezetők közötti csúcstalálkozók (1998-2001) lehetőséget adnak az EU-nak, hogy felhívja a kínai hatóságok figyelmét ezekre a problémákra, ill. hogy felajánlja segítségét azok enyhítésében, vagy megoldásában. Ugyan Kína ezeken a találkozókön minden esetben igazságszolgáltatási és jogi reformokról számol be, és késznek mutatkozik az érzékeny kérdések megvitatására, sajnos a valóságban kevés számottevő javulás történt az emberi jogok területén. Az EU a csúcstalálkozókön folyamatosan eredmény felmutatását kéri Kínától, és bírálja az országot azok elmaradása miatt. Az EU

¹ „A kínai-európai kapcsolatok hosszú távú politikája”.

² Carl Dieter Spranger CSU - fejlesztési segítségért felelős miniszter: Der Spiegel 1997. Nr. 45. p. 158.

³ Ezzel szemben az USA politikájának súlypontját a demokrácia minél szélesebb kiterjesztésének kikényszerítésére helyezte, egészen a közelmúltig, persze ebben radikális változás mára sem következett be. Az amerikai vezetés felülvizsgálta Kína-politikáját, egy új tényező (az Európai Unió) is indokolta álláspontjának változtatását. Kína elszigetelésének nincs értelme, hisz ebben a politikában aligha talál szövetségesre, ami pedig önnönmaga elszigeteléséhez vezetne. Európa pedig ugrásra készen várja az USA esetleges térvészét, hogy elfoglalja a felszabadult piacokat.

⁴ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 74.

szakértők szerint a kétoldalú találkozásokon kívül többoldalú párbeszédre lenne szükség (európai emberi jogi szakértők bevonásával) ahhoz, hogy Kínában javulást lehessen elérni az emberi jogok tiszteletben tartása terén. 1998-tól kezdődően az EU pekingi missziója rendszeresen, negyedévente jelentést készít az emberi jogok alakulásáról Kínában. A Közösség rendszeresen fellép Tibet helyzetének rendezése érdekében is.

Az EU-tagországok közül elsőként Németország fogalmazta meg – az ázsiai térség szerepének növekedését felismerve – Ázsia-politikájának alapelveit, amelyeket a Bundestag 1993 októberében hagyott jóvá. A tézisek a különbségek helyett a közös érdekekre fektették a hangsúlyt.

Az EU-tagországok megosztottsága az emberi jogi kérdések mellett a katonai célokra hasznosítható termékek szállításának megítélésében is érezhető volt. Az 1989-es kínai események után meghozott szankciókat elvileg csak a 12 EK-tagország egyetértésében lehetne feloldani, ennek ellenére ezek néhány év alatt szinte teljesen elvesztették gyakorlati érvényüket. 1993-ban Franciaország 60 db Mirage 2005 típusú vadászgépet és 1500 db levegő-föld rakétát adott el Tajvan-nak¹. Kína válasza nem maradt el. Többek között a kantoni metró építési beruházás kivitelezésének jogát Franciaország helyett Németország kapta meg. Becslések szerint a bojkott 1,2 Mrd USD volumenű kínai üzlettől fosztotta meg Franciaországot. 1994-ben, egy, BALLADUR miniszterelnök által kezdeményezett közös közleményben visszakozott a francia fél, ígéretet téve arra, hogy többé nem engedélyezik haditechnika eladását Tajvannak. A kapcsolatok 1997-re rendeződtek, amikor is első esetben szavazott Franciaország nemmel az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának Non Action Motion döntésénél. A kínai-francia politikai kapcsolatok rendeződésével lehetőség nyílt az EU, mint regionális egység előtt az egységes fellépés feltételeinek megteremtésére.

1994-ben készült el az EU ázsiai stratégiai politikájának tervezete, melynek célja volt az is, hogy a tagországok a térségben „egységes hangnemben szólaljanak meg”. Az európai fellépés leggyengébb pontjára tapintottak ezzel. A tagországok közötti megosztottságot leginkább az emberjogi kérdések különböző megítélése okozta. „(...) A stratégia meghatározó eleme a gazdasági jelenlét erősítése, az ázsiai térség biztonsági stabilitásának segítése, a fejlődés fenntartásához és a szegénység felszámolásához való hozzájárulás, valamint a gazdasági-politikai kapcsolatok mellett, a kulturális és műszaki tudományos együttműködés szélesítése képezi (...)”.²

A Közösség Ázsia-stratégiájának középpontjába az együttműködés és a dialógus bővítésének szorgalmazása került minden lehetséges szinten (ország, régió, szervezet – főleg ASEAN).

¹ Mészáros K.: Az EU és Kína kölcsönös érdekeltsége a kapcsolattartás erősítésében. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 1998. p. 18.

² Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 75.

3.2. „A Long Term Policy for China-Europe Relations”¹

Az EU által 1995-ben megfogalmazott dokumentum összhangban van a német szövetségi kormány már említett Ázsia-koncepciójával, amit 1993-ban alkottak, és a Bizottság 1994-ben kiadott dokumentumával, melynek címe „Úton egy új Ázsia-stratégia felé”. A világban ekkorra már érezhetővé vált Ázsia szerepének növekedése. A megváltozott politikai helyzet (hidegháború vége) új gazdasági helyzet kialakulását vonta maga után. Ázsia (ezen belül Kína) dinamikus gazdasági fejlődése új stratégia kidolgozását tette szükségessé. A dokumentum négy területre terjed ki:

- politikai kapcsolatok;
 - gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok;
 - együttműködés;
 - koordináció és információ.
- Az Unió Kínával kapcsolatos, „azonos hangnemben” megszólaló politikája – ami része az Unió Ázsia-politikájának – a következő fontos célkitűzéseket tartalmazza:²
- Az EU gazdasági jelenlétének megerősítése Ázsiában
 - ⇒ az ázsiai piacok megnyitásának szorgalmazása az európai áruk és szolgáltatások előtt, valamint a kereskedelmet akadályozó adminisztratív szabályok lebontására irányuló erőfeszítések;
 - ⇒ a gazdasági együttműködés prioritást élvező azon területeinek meghatározása, ahol az EU komparatív előnyökkel rendelkezik;
 - ⇒ az államilag ellenőrzött, zárt gazdasági szerkezetű országok gyors világgazdasági integrációjának elősegítése;
 - ⇒ az ázsiai exportpiacok iránti megkülönböztetett figyelem;
 - ⇒ a vámeljárások, műszaki előírások egyszerűsítése és harmonizálása;
 - ⇒ rendszeres információcsere, valamint a szellemi termékek jogvédelmének biztosítása.
 - Ázsia stabilitásának elősegítése, a politikai együttműködés elmélyítése a kontinens országaival
 - ⇒ a demokrácia, a jogállamiság feltételeinek megszilárdítása;
 - ⇒ a nukleáris, vegyi és biológiai fegyverek, valamint ezek hordozóeszközei terjedésének megakadályozása;
 - ⇒ konfliktusmegelőző intézkedések életbe léptetése;
 - ⇒ a hagyományos fegyverrendszerek fejlesztésének és bővítésének átláthatóvá tétele;
 - ⇒ a többszintű csatornákon – bilaterális, regionális és multilaterális nemzetközi szervezetekben – folytatott aktív politikai párbeszéd;
 - ⇒ az ázsiai regionális együttműködési szervezetek támogatása;

¹ R. Menotti: European - Chinese relations in the nineties, The International Spectator; Volume XXX, No. 4, Oct.-Dec. 1995, pp. 71-85. alapján.

² Mészáros K.: Az EU és Kína kölcsönös érdekeltsége a kapcsolattartás erősítésében. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 1998. pp. 7-8.

- ⇒ az ázsiai országok aktívabb tevékenységének ösztönzése a multilaterális nemzetközi szervezetekben, közvetlen bevonásuk a nemzetközi béke és biztonság fenntartása és megszilárdítása érdekében kifejtett erőfeszítésekbe;
- ⇒ gazdaság- és kereskedelempolitikai párbeszéd az Ázsiai–Csendes-óceáni Gazdasági Közösséggel.
- A szegénység felszámolásához és a fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás a kontinensen
 - ⇒ az EU segélypolitikájának segítenie kell a közoktatási és egészségügyi programok végrehajtását, valamint a fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés feltételeinek megteremtését;
 - ⇒ az EU segélypolitikájában prioritást élvez Kína, India, Mongólia, Kambo-dzsza, Laosz, Vietnam, Banglades, Bután, Nepál.
- Kulturális és műszaki-tudományos együttműködés
 - ⇒ eredményorientált műszaki-tudományos együttműködés kialakítása;
 - ⇒ közös kutatási programok végrehajtása, kongresszusok, szimpóziumok szervezése, ösztöndíjak felajánlása révén;
 - ⇒ intenzívebb kapcsolatok kiépítése a felsőoktatás és a továbbképzés területén;
 - ⇒ rendszeres információáramlás révén növelni Európa tekintélyét Ázsiában, illetve az ázsiai társadalmak civilizációs, kulturális és közösségi örökségeinek, értékeinek jobb megismertetése Európában.

Az Unió a kapcsolatok újrafelvétele óta háttér fordított korábbi „csendes diplomáciájának” az emberi jogi kérdésekben. Ez öltött testet ebben a dokumentumban is: „(...) Az Európai Uniónak minden alkalommal részletekbe menő párbeszédet kell folytatnia az emberi jogok védelmének minden aspektusáról. (...) *Ezen politika sikerének előfeltétele az emberi jogi vita nemzetközi síkra való áthelyezése. Az EU különös hangsúlyt fektet a nemzetközi közösség bevonására, amelyet az ENSZ emberjogi bizottsága képvisel. (...)*”¹

Peking részéről kézenfekvő törekvés az USA-tól való függésének csökkentése, úgy gazdasági, mint politikai szempontból. Azonban nem tagadható, hogy a kínai fél nem fogadta egyértelműen pozitívan a dokumentum ilyen magabiztos elhatározottságát emberi jogi kérdésekben: az Országos Népi Gyűlés (Parlament) Külügyi Bizottsága nyilatkozatában élesen bírálta a stratégiai dokumentumot. „Kína-ellenesnek”² titulálták, amely arra törekszik, hogy nyomásgyakorlás segítségével megváltoztassa a kínai értékeket és rendszert, amely a kínai nyilatkozat szerint az EU teljesen hibás számítására épül.³ Az EU készen állt a várható konfliktusokkal szembe nézni. Mindenesetre nem csupán a nyílt kritika eszközét látták az emberi jogi kérdések megoldásának egyetlen eszközének. Egyidejűleg együttműködési projektek bevezetését szorgalmazták.

Politikai szempontból két további területet említ meg a dokumentum: az egyik Kína hatékony segítése a világban és Ázsiában, a politikai párbeszédnek a lesze-

¹ S. Friedrich: *Aus Politik und Zeitgeschichte* 1998/27. p. 40. (kiemelés a szerzőktől).

² Xinhua News Agency, 1997. június 13. Megjelent a People's Daily 1997. június 14-i számában.

³ Zhao Gancheng: *SIIS Journal* 1997/2. p. 43.

relés és a fegyverkezés ellenőrzésének kérdéskörére történő kiterjesztésével, a másik pedig Hongkong és Makaó visszacsatolásának előkészítése.¹

Természetesen a dokumentum gazdasági és kereskedelmi kérdések számára is fogalmazott meg együttműködési projekteket, amely a kínai reformfolyamatot támogatja a gazdasági kapcsolatok erősítése mellett. Azonban nem csak politikai síkon adott vitára okot ez a dokumentum, mivel tételesen felsorolja Kína WTO tagságának feltételeit.

Szép példája Kína megosztó képességének, ahogy elérte, hogy az Emberi Jogi Bizottság szokásos éves ülészakán Kína emberi jogi gyakorlatának vizsgálatát 1996-ban Franciaország bojkottálja.² Főként Dánia és Hollandia, de a többi EU-állam sem nézte jó szemmel az eseményeket. Dánia, Hollandia – más államok által támogatva – kiadott egy kritikai hangvételű határozatot Kínáról.³ 1998 óta az emberi jogi kérdéseket már nem nyilvánosan, az ENSZ emberi jogi konferenciáján tárgyalják, hanem zárt ajtók mögött, közös emberi jogi dialógus keretében, tehát az Unió fokozatosan visszatért az 1989 előtti „csendes diplomácia” gyakorlatához, meghátrálva az oly magabiztos 1995-ös állásfoglaláshoz képest.

3.3. „Az átfogóbb kapcsolatokért Kínával”

1998. március 25-én az Unió megalkotta Kína-politikájára vonatkozó „Az átfogóbb kapcsolatokért Kínával”⁴ című dokumentumát, melyet a Tanács 1998. június 29-én hagyott jóvá. (Megjegyzendő érdekesség: az új stratégia bevezetése egybeesett a Közösség és Kína kapcsolatai felvételének 25. évfordulójával.) Az új dokumentum az 1995. évre épül, ám figyelembe veszi a közben eltelt három év során bekövetkezett változásokat:

- a Kínai Kommunista Párt 1997 szeptemberében rendezett XV. kongresszusának elkötelezettségét a piac megreformálására;
- Kína külpolitikájának nagyobb magabiztosságát és felelősségtudatát;
- Hongkong 1997. évi visszacsatolását az anyaállamhoz;
- az Ázsia - Európa találkozók során elért eredményeket;
- az első tapasztalatokat az ázsiai válság területén;
- az EU-n belül végbement változásokat.

¹ Az Unió még 1993-ban egy irodát nyitott, amelynek Hongkonggal és Makaóval való kapcsolattartás a feladata. Az iroda Hongkong visszacsatolása után is fennmaradt.

² Jacques Chirac Kínával szembeni érdekltségét érezhetően a közös európai Kína-politika elé helyezte. Már az 1996-os határozat meghozatalát is el kellett halasztani Franciaország miatt, hogy az ne zavarhassa meg az éppen abban az időben zajló kínai miniszterelnöki látogatást Párizsban és nem utolsósorban az Airbus-konzorciumnak szóló beruházás létrejöttét. A rákövetkező évben egyoldalúan visszavonta támogatását egy Kínával szembeni határozat meghozatalakor. Ekkor a francia államfő nem sokára rákövetkező kínai látogatásának zökkenőmentességét akarták biztosítani, és az azt kísérő Airbus megrendelést. Kínában kétoldalú francia-kínai megállapodás született a hosszú távú partnerségről. Forrás: Aus Politik und Zeitgeschichte B27/98; p. 41.

³ Kína nem késett a válaszlépéssel: lemondta magas rangú látogatásait Dániába és Hollandiába. Dániával pedig diplomáciai kapcsolatait minimálisra csökkentette. Majd csak 1997 októberében volt hajlandó Kína a kapcsolatokat újra normalizálni.

⁴ Building a comprehensive partnership with China.

Öt döntő területet érint a dokumentum:

- Kína erősebb integrálódása a nemzetközi szervezetekbe;
- Kína támogatása a jogállami alapokon álló társadalom kialakításában;
- Kína erősebb integrálása a világ gazdaságba;
- Európa pénzügyi elkötelezettségének megerősítése;
- Az EU súlyának növelése Kínában.”

Ez a dokumentum előrelépést jelent a politikai dialógus fejlesztésének terén, ám határozott visszalépés az emberi jogi kérdések szempontjából az 1995-ös dokumentumhoz képest. Az új dokumentum több témát részletesebben érint. Itt lehet megemlíteni a politikai párbeszéd kibővítését célzó részt, amely európai-kínai évenkénti csúcstalálkozó tartását irányozza elő, ezenkívül a politikai párbeszéd területét kívánja bővíteni. Kína világgazdaságba integrálódásának segítségét tíz pontban foglalja össze (az állami vállalatok megreformálásának negatív hatásainak csökkentésében, a pénzügyi reformban, a jogi és közigazgatási reformban, környezetvédelem területén stb.).

Az 1995-ös dokumentum kapcsán két komolyabb súrlódási pont merült föl (az emberi jogok kérdése és a WTO-tagság). A három évvel későbbiben (1998) a WTO-tagsággal kapcsolatos EU álláspont kevésbé változott, de ugyanez nem mondható el az emberi jogi kérdések megítéléséről. Bár a vonatkozó fejezet elején megállapításra került, hogy a Kínai Népköztársaság „a nemzetközileg elismert emberjogi normák teljesítésétől még messze van”, azt is kimondja: a felmerülő vitákat nem kell nemzetközi síkon tárgyalni.

Kína feltételekhez kötötte az emberi jogi kérdésekről folytatott tárgyalások folytatását másfél évvel az első dokumentum megszületése után. Az Unió nem kívánta elfogadni azt a feltételt, hogy Kína akkor hajlandó folytatni a párbeszédet, ha az EU a jövőben megtagadja Kínát kritizáló határozat kibocsátását Genfben. Egyéves megszakítás után folytatták a párbeszédet. Az EU sietett kijelenteni, hogy nem hajlandó semmiféle feltételnek eleget tenni. Bár ezzel egy időben elhatározta, hogy eltekint a Kínát kritizáló határozat kiadásától, utalva a folyamatos párbeszéd „bátorító eredményeire”. Mindez jól mutatja, milyen nehézséget jelent az Unió számára az egységes Kína-politika folytatása. Nem az az elgondolkodtató, hogy az Európai Unió föladata határozott álláspontját a Kínában uralkodó emberjogi helyzettel kapcsolatban, hanem az, hogy ezt azért kényszerült megtenni, mert az egyes nemzetek érdekei mást kívántak.

Mindenek előtt ki kell emelni az EU közös kül- és biztonságpolitikájának gyengeségeit. A gondot nem csak az jelenti, hogy döntést csak teljes egyetértés mellett lehet hozni, tehát egyetlen ellenszavazattal vétót lehet emelni, hanem az is, hogy egy harmadik ország egy tagországgal szembeni célzott külpolitikai lépésekkel meg tudja akadályozni az Unió egységes fellépését, azaz a közös kül- és biztonságpolitika gyakorlatba való átültetését.

Mindezt tetézi az Unió másik jellemzője: míg az Európai Unióban az egységes kereskedelempolitika következtében az import teljes mértékben közösségi szinten szabályozott, az export területén az egyes tagállamok egymással versenyhelyzetben vannak a harmadik országok piaciért. A jobb helyzetbe kerülés hivatalos eszköze az exportösztönzés (szubvenciók alkalmazását a közös versenypolitika nem engedi). Ez pedig az EU-Kína viszonylatban azt jelenti, hogy az egyes tagor-

szágok vezetői számára a követendő „Kína-stratégia” a kereskedelmi kapcsolatok területén a minél előnyösebb pozíció elfoglalása. Ezt úgy próbálják elérni, hogy minden olyan lehetőséget kihasználják, amely egy másik tagállam és Kína között fennálló feszültebb kapcsolatból adódik. Ez viszont a közös politikai álláspont kialakítását nehezíti meg.

A Bizottság 2000-ben és 2001-ben is adott ki közleményt, amelyben értékelte az 1998 utáni időszak fejleményeit. Alapvetően pozitívan ítéli meg a Kínában történeteket: megfelelő a fejlődés iránya, és szignifikáns fejlődés mutatható ki, azonban még több területen fejlődni kell. Kiemelik, hogy a kínai lakosság életszínvonala és életkörülményei sokat javultak. A gazdasági reformok és a liberalizáció eredménye, hogy az egyének szabadsága és önrendelkezési joga erősödött gazdasági és társadalmi értelemben egyaránt.¹ Kína több megállapodást írt alá az emberi jogokkal kapcsolatban az ENSZ keretein belül, és az EU-Kína emberi jogi együttműködés terén is több program sikeresen működött.

3.4. Kína érdeke a kapcsolatok fenntartásában

1979-ben kezdték meg Kínában a reformprogram kidolgozását, megvalósítását. A gazdasági növekedést a nacionalista vonal megerősödése kísérte. Egyre világosabbá vált, hogy a reformok előrehaladtával egyre több probléma kerül felszínre, s kíván megoldást. Problémát jelentett többek között (ez mai napig sem változott) a hatalmas, állami tulajdonban lévő vállalatok életképessé tétele, illetve életben tartása, vagy például az, hogyan lehet fedezni azokat a veszteségeket, amiket a működésképtelen vállalatok okoztak, hogyan lehet az állami beavatkozást hatékonyra tenni.

A belső egyensúly megteremtéséhez a külső egyensúly megléte elengedhetetlen. Ezért Kína számára fontos a szomszédos országokkal fenntartott jó kapcsolat, Ázsia relatív egyensúlya. A Közösséggel való diplomáciai kapcsolat felvétele idején Kína legfőbb célja a szovjet hatalom geopolitikai ellensúlyozása volt. A bipoláris világrend felbomlásával ez a cél értelmét veszítette, de mint a világ egyik legfejlettebb regionális egysége, az EU Kína egyik potenciális technológia-, tőke-, menedzsment-, és know-how-forrásává vált. Mindezek gyakorlati hatása megfigyelhető az egyes EU-tagállamokkal (leginkább Németországgal és Franciaországgal) folytatott gazdasági, kereskedelmi együttműködés mértékének növekedésében.

Kínai elemzők szerint, ha a kínai gazdaság tudja tartani az elmúlt évek (1997-2000) évi 7-8%-os gazdasági növekedést, akkor gazdasági súlya olyan hatalmas piacot eredményezne 2010-re, amilyenre még nem volt példa a történelem során. Ebben a helyzetben pedig, ha az EU és Kína kapcsolatának további mélyülésével számolunk, egyik fél sem engedheti majd meg magának, hogy megszakítsa kapcsolatait olyan „alárendelt” viták miatt, mint például az emberi jogok kérdése². Mint láttuk, az Európai Unió is erre az álláspontra jutott a kilencvenes évek elején.

¹ http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/china/intro/summit4.htm, The EU and China, 2001. 09. 06.

² Zhao Gancheng: SIIS Journal 1997/2. pp. 41-56. alapján.

Rövid távon Kína üdvözl minden kereskedelmi és gazdasági együttműködést az Unióval, például a beruházások, a technológiatranszfer vagy a kis- és közép-vállalatok közötti együttműködés terén.

Hosszú távon az ázsiai-európai kapcsolatok túlmutatnak a kölcsönös gazdasági előnyökön. A közös fegyverkezés-ellenőrzés, a regionális biztonsági mechanizmus kiépítése, a katonai leszerelés közös ellenőrzése erőteljesebb politikai párbeszédet igényel majd.

3.5. Az EU-Kína politikai kapcsolatok fejlődése

Az Unió a diplomáciában – az Egyesült Államok által alkalmazott „erőpolitika” kínai fogadtatásából tanulva – igyekszik kerülni a konfrontációt, s az érzékeny kérdésekről (emberi jogok, Tibet, Tajvan stb.) magas szintű kétoldalú találkozókra fejt ki álláspontját. Ugyanakkor a tagországok nem mindig ítélik meg egységesen a KNK egyes lépéseit, s ez konfliktushoz vezet, például a kínai emberi jogi kérdésekben, vagy a Kínába szánt, ún. „kettős felhasználású” (embargós) eszközök és technológiák kereskedelmének engedélyezést illetően.

Az Unió arra törekszik, hogy átfogó kapcsolatokat építsen ki Kínával, s arra ösztönzi a tagállamokat, hogy ismerjék el Kína globális hatalmi státuszát. 1998 áprilisában megtartották az első EU-KNK csúcstalálkozót, melyen mindkét fél elkötelezte magát amellyel, hogy hosszú távú, szilárd és konstruktív partnerkapcsolatot épít ki a következő években.

Ennek nyomán 1998-ban az EU úgy döntött, fokozatosan megszünteti azokat a diszkriminatív korlátozásokat, amelyeket korábban foganatosított a KNK-val szemben, s törli Kínát az „állami kereskedelmű országok” köréből.

Az Európai Unió Kínával folytatott politikai dialógusának rendszere és szintere a közelmúltban fejlődött ki. Ennek általános feltételeit és kereteit az 1994. évi miniszteri találkozások és levélváltások során teremtették meg. Az első kormányfői csúcstérkezésre 1998. április 2-án került sor Londonban, amely gyakorlati válasz volt arra, az egyre erősebben fellépő kínai igényre, hogy a KNK aktívan részt vehessen a világ politikai és gazdasági életében. A második Kína-EU csúcstalálkozót 1999. december 21-én tartották: PRODI Pekingbe látogatott. A harmadik csúcst is Pekingben rendezték, 2000. október 23-án, míg a negyediket 2001. szeptember 5-én Brüsszelben. Ezek a csúcstalálkozók bizonyították a politikai vezetők személyes találkozásainak szükségességét és fontosságát, mert a találkozókra mód nyílt az egymás közötti vitás kérdések tisztázására, véleménycserére; a politikai és emberi jogi kérdések megvitatására; a gazdasági és kereskedelmi kérdések vitájára (beleértve Kína WTO-csatlakozását); a kétoldalú kapcsolatok terén bekövetkezett haladás elemzésére, ill. a jövőbeni tervek megvitatására. A csúcstalálkozókat megelőzően külügyminiszteri találkozókra is került, és rendszeressé váltak a kínai és az uniós magas beosztású tisztviselők találkozásai, melyeken a kétoldalú kapcsolatokon túl világ- és regionális témákat is megvitatnak (pl. Észak- és Dél-Korea viszonya, India és Pakisztán kapcsolatai a kísérleti atomrobbantások után, Indonézia és Kelet-Timor, Japán, Tajvan stb.).

A pekingi uniós nagykövetek évente kétszer találkoznak a kínai külügyminiszterrel. A formális politikai találkozókra kívül a „trojka”-nagykövetek rendszeres (személyes vagy telefon-) kapcsolatot tartanak a kínai külügyminisztériummal, de

gyakoriak a magas szintű kétoldalú látogatások is, melyek jelentős szerepet játszanak az EU-Kína politikai párbeszéd folytatásában. A Bizottság korábbi elnöke, SANTER 1998 novemberében járt Kínában (ez volt az első hivatalos elnöki látogatás a Bizottság részéről), s 2000. július 11-én először került sor arra, hogy kínai miniszterelnök (CSU ZSUNG-CSI) tegyen látogatást a Bizottság székhelyén.

Az Európai Parlament kínai ügyekért felelős munkacsoportja rendszeresen, évente találkozik a Kínai Népi Kongresszus tagjaival, és a parlamenti képviselők egyéni és csoportos látogatásokon is részt vettek már Kínában.

Az EU-kínai kapcsolatok pozitív alakulása, és a Kínában végbement változások a többi politikai partnerhez (USA, Kanada, Ausztrália, Japán stb.) fűződő kapcsolatokra is pozitív hatást gyakoroltak.

Az EU támogatja Kína részvételét az ASEM-tanácskozásokon. Kína az ASEM létrejötté óta folyamatosan hangsúlyozza együttműködési és közeledési szándékát, különösen gazdasági kérdésekben. Politikai kérdésekben nagyon óvatosan viselkedik, bár az ország helyt adott ASEM szemináriumnak az emberi jogi kérdésekről, ill. a tudományos és technológiai együttműködésről is.

Az EU részt vesz az ASEAN Regionális Fórum¹ (ARF) miniszteri szintű találkozóin. Az ARF fontos szerepet játszhat a régióban kialakult vitás kérdések rendezésében (pl. a Dél-Kínai tenger és a Koreai-félsziget környékén talált kőolaj lelőhelyek kiaknázása). Kína ezen a fórumon visszautasította a multilaterális alapon történő tárgyalásokat, és az ázsiai szomszédaival való kapcsolatok rendezésében ragaszkodik a hagyományos, bilaterális egyeztetéshez.

Az EU megkülönböztetett figyelemmel kíséri a kínai-tajvani kapcsolatok alakulását. Tajvan kérdésében az EU mindig az „egy Kína” elv melletti elkötelezettségét hangsúlyozza. Az EU minden alkalommal kijelenti, hogy a kérdést békés úton kell rendezni, és mindkét félnek törekednie kell a fennálló feszültségek csökkentésére.

Az EU természetesen foglalkozik a hongkongi és a makaói speciális közigazgatási övezetek kérdéseivel is. Követelményként állítja Kína elé a két terület autonómiájának megőrzését, és a törvényhozói, bírói hatalom függetlenségének fenntartását. Az EU a hongkongi speciális adminisztrációs övezettel kooperációs megállapodást kötött (1999), Makaóban pedig kereskedelmi irodát nyitott. (Sőt, az EU kezdeményezte a hongkongi és a makaói lakosokkal szembeni uniós vízumkényszer eltörlését.)

Az EU számára halaszthatatlan feladat a Kínával folytatott politikai tárgyalások témáinak bővítése: foglalkozni kell a drogkereskedelem, a pénzmosás elleni harc, a szervezett bűnözés és az illegális bevándorlás kérdéseivel is. Ezek egyik legfontosabb kérdése a bevándorlás, a migráció. A politikai menedékjogot kérő kínaiak száma az elmúlt években valamennyi uniós országban emelkedett, ami aggodalommal tölti el ezen országok vezetőit és állampolgárait. Az Uniónak fel kell mérnie, hogy Kína mennyire hajlandó együttműködni ebben a kérdésben, kész-e a közös megoldás keresésére. Gondot jelent a kínaiak gazdasági migrációja is, s ezt is egyre nehezebben lehet korlátok között tartani.

¹ Az ASEAN Regionális Fórum (ARF) intra- és extraregionális hatalmakat egy fórumba tömörítő csoport, amely az ázsiai, csendes-óceániai térség biztonsági kérdéseit vizsgálja a béke és a stabilitás fenntartása érdekében.

3.6. ASEM, a kínai-EU politikai kapcsolatok fóruma

Az ASEM-et 1996 tavaszán az Európai Unió 15 tagállama, az akkor 7 tagot számláló ASEAN¹, továbbá a nem ASEAN-tag Kína, Japán és Dél-Korea hozta létre. Az ASEM létrejöttét objektív igényt elégített ki, mert teljessé tette a három világgazdasági erőközpont kapcsolatrendszerének politikai dimenzióját. Az USA és az ázsiai régió kapcsolataiban meglevő APEC² lehetőséget biztosít a rendszeres politikai kapcsolattartásra is, s az ASEM-mel lehetővé vált a régió és az EU közötti kapcsolattartás igényének, a szorosabb együttműködésnek a kielégítése. Az ASEM létrehozásában az ASEAN játszotta az aktívabb fél szerepét, s az elvárásai is nagyobbak voltak, mint az Unióé. (Tulajdonképpen az APEC-hez hasonló szervezet létrehozása volt a cél, de ez nem következett be az EU alacsony motivációja miatt.) Az EU szerint az ASEM-et a pragmatizmusnak, az informalitásnak és a rugalmasságnak kell jellemeznie.

Az ASEM három fő célja a következő:

- a politikai párbeszéd fenntartása;
- a gazdasági együttműködés erősítése;
- az együttműködés támogatása szociális és kulturális téren.

Az első Ázsia-Európa Találkozóra 1996-ban került sor. Az Európai Unió ekkor éppen hogy túljutott a recesszió, s bár gazdasága növekedésnek indult, annak üteme lényegesen elmaradt az ázsiai mögött. Az EU-tagállamok a tárgyalásokon a hangsúlyt gazdasági és kereskedelmi kérdésekre helyezték. Szorgalmazták az ázsiai partnereiknél az erőteljesebb piacnyitást, a kereskedelem további liberalizálását, a kölcsönös beruházásokat. Tárgyaltak a humán erőforrások fejlesztéséről, a műszaki-tudományos, a környezetvédelmi, a bűnüldözési és kábítószerellenes együttműködés fejlesztéséről. Az ázsiai résztvevők az EU felvevőpiacának bővítését, a régióbeli beruházások növelését szorgalmazták. Kína szemszögéből tekintve a találkozó eredményesnek volt mondható, mert Kínának a világgazdaságba történő integrálódása első jelentős lépéseként is felfogható volt. Ezen a találkozón kevés konkrét gyakorlati terv született, de hozzájárult egy újfajta kapcsolatrendszer kiépítéséhez Ázsia és Európa között. Hivatalos formát kaphattak a gazdasági és más jellegű együttműködések, melyek elősegíthetik a politikai párbeszédet is. Érdekes, hogy ezen a fórumon az USA még megfigyelői státuszban sem vett részt, s Kína ezt a világgazdaság és világpolitika egyensúlyának helyreállításaként kezelte.

A második ASEM csúcsertekezlet időpontjára (1998. április, London) a világgazdaság lényegesen megváltozott. Az Európai Unió a világlátnak megfelelő fejlődést mutatott fel, s bejelentette, hogy megkezdtek a csatlakozási tárgyalásokat Kelet-Közép-Európa élenjáró országaival, míg az ázsiai térség komoly gazdasági és pénzügyi válsággal küzdött. A második ASEM-en a résztvevők értékelték az Ázsiában a válság hatására megváltozott pénzügyi és gazdasági helyzetet, annak hatásait a világgazdaságra és a két régió közötti kapcsolatokra. Arra a megállapításra jutottak, hogy a pénzügyi stabilitás csak a szükséges politikai és gaz-

¹ ASEAN Association of Southeast Asian Nations - Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége.

² APEC Asian Pacific Economic Cooperation - Ázsiai Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés.

dasági reformok végrehajtásával érhető el. Két kezdeményezés született a válsághelyzet megoldására:

- A Világbank keretében létrehozta egy speciális ASEM hitelt, amely segítséget nyújt az ASEM ázsiai partnerországainak. A hitelkeretből több kínai projektet támogattak anyagilag.
- Az EU létrehozott egy európai pénzügyi szakemberekből álló hálózatot, amely segítséget nyújt az ázsiai országoknak pénzügyi szektoruk megreformálásában. Az EU számára fontos eredmény, hogy a résztvevő országok központi bankjai vállalták: áttérnek az euró használatára az EU-ázsiai tranzakciók során.

Kínai szempontból nagy jelentőségű volt CSU ZSUNG-CSI frissen kinevezett miniszterelnök beszéde. Hangsúlyozta a kölcsönösen előnyös Ázsia-Európa együttműködés javításának szükségességét, és több javaslatot tett a kooperáció fejlesztésére, ill. bejelentette, hogy Kína nem értékeli le valutáját, és gazdaságának várható évi 8%-os növekedésével közvetetten ugyan, de hozzájárul a térség stabilitásának a helyreállításához. A miniszterelnök az együttműködés öt prioritással bíró területét nevezte meg¹:

- javítani kell az ipar termelési szerkezetét, és bővíteni kell a kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokat;
- el kell mélyíteni a tudományos, technikai együttműködést, a high-tech, ezen belül az információ technológiai területén;
- nagyobb figyelmet kell szentelni az oktatásra, a tehetséges fiatalok képzésére;
- a fenntartható fejlődés, a környezetvédelem és az agrárgazdasági együttműködés fejlesztése érdekében miniszteri eszmecserét javasolt;
- a kulturális együttműködés és a bűnüldözés területére való kibővítését is javasolta a dialógusnak.

A harmadik ASEM-re 2000 októberében Szöulban került sor. A találkozó alaptemája az ezredfordulót követő teendők megtárgyalása, ill. a világkereskedelem fejlesztésének kérdései voltak, vagyis a globalizálódó világ és az Ázsia - Európa kapcsolatok alakulása. A gazdasági, kereskedelmi kérdésekhez képest a politikai, biztonsági együttműködés kissé háttérbe szorult, de kiemelkedő jelentőségű volt az ún. Szöuli Deklaráció a koreai félsziget békéjéről. Ez a csúcsértekezlet kiemelkedő jelentőségű volt a kínai diplomácia szempontjából, mert Pekingben a szöuli találkozót követően ASEM-szemináriumot rendeztek emberi jogi kérdésekről, ill. ezt követte az EU-Kína csúcsértekezlet. A találkozó célja a kölcsönös egyetértés mélyítése, a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése volt.

Öt főbb területre bonthatjuk az ASEM együttműködést² Kína szemszögéből:

- *Kereskedelem.* A kereskedelem volumene Ázsia és az EU között (ha Japánt nem számítjuk) már majdnem elérte az USA és az EU közötti forgalmat (ha Japánt is számításba vesszük, akkor már meg is haladja azt). Ázsia számára az Unió a második legnagyobb piac az Egyesült Államok után, és erőteljesen növekszik. Kína teljes mértékben ellenzi az egyoldalú kereskedelmi szankciókkal való fenyegetést, a kereskedelem politikai síkon való befolyásának hatásának kihasz-

¹ Liu Zhengxue - Wang Linchang: Expanding consensus and deepening cooperation, Beijing Review, Nov. 6. 2000.

² Zhao Gancheng: SIIS Journal 1997/2. pp. 41-56. alapján

nálását. Ez a probléma az EU-kínai kapcsolatokban kevésbé súlyos probléma, mint a kínai-amerikai viszonyban.

- *Befektetések.* A Világbank adatai szerint a régió, és benne Kína az utóbbi tíz évben a külföldi befektetések elsőszámú céljává vált a fejlődő országok közül.
- *Kölcsönös megértés, politikai párbeszéd.* A XX. sz. második felében Európában jelentős változások mentek végbe, Kína ezeket a változásokat kezdettől fogva üdvözölte, beleértve az egységes piacot és valutát, a tagországok számának növekedését épp úgy, mint a védelmi integrálódást. Mindezt azért, mert Kína számára elengedhetetlen egy sokkal függetlenebb Európai Unió, nemcsak gazdasági értelemben, hanem politikailag is, beleértve a kül- és biztonságpolitikát. Csak ez biztosíthatja az Unió helyét abban a többpólusú világrendben, aminek létrejöttében Kína a hidegháború végetértével érdekeltté vált, megakadályozva ezzel az Egyesült Államok szerepének indokolatlan (és Kína számára kényelmetlen) növekedését. Ebben jelentős szerepe van annak, hogy az Uniónak például nincs közös határa Kínával, így területi viszályra sem kerülhet sor, az Unió katonailag sincs jelen a térségben, így Kína érdeke az erős EU, ami ellensúlyozhatja az USA hatását. Ezzel összhangban került sor – még az EU hosszú távú Kína koncepciójának megfogalmazását megelőzően – kínai oldalról az EU-val kapcsolatos alapelvek megfogalmazására:
 - ⇒ „A XXI. századra tekintve erőfeszítéseket kell tenni a hosszú távú, stabil együttműködés fejlesztésére.
 - ⇒ Egymás kölcsönös tiszteletben tartásával, a különbözőségek megőrzése mellett kell keresni a közös érintkezési pontokat.
 - ⇒ Az egyenlőség elve alapján kell fejleszteni a mindkét fél számára előnyös gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat.
 - ⇒ A nemzetközi kérdésekről folytatott konzultációt erősíteni, az együttműködés területeit szélesíteni kell.”¹

A két régió alapvetően eltérő történelmi, kulturális, gazdasági háttérrel rendelkezik. Igyekezniük kell ezeket a különbségeket felmérni, megismerni, megérteni, és ami a legfontosabb: elfogadni. Egyik nemzet sem ítélné meg a másikat, egyik sem jobb, vagy rosszabb a másikinál.

- *Biztonság.* Ázsiában idáig nem alakult ki megbízható, többoldalú biztonságpolitikai mechanizmus. Egyetértés van az ázsiai nemzetek között abban, hogy szükség lenne egy ilyen többoldalú rendszerre. Kína azt reméli, hogy az EU segítségére lehet e cél megvalósításában, mégpedig annyiban, hogy az Európa részvételével működő többoldalú biztonsági rendszer sikeres gyakorlatának tapasztalatait átadja neki. Ehhez viszont bizalomra, folyamatos dialógusra van szükség a két régió között.
- *A külső erőforrások diverzifikálása.* Jelenleg Kína függősége a külvilágtól egyre növekszik. Ezért Kína egyre nagyobb figyelmet szentel annak, hogy csökkentse az Egyesült Államoktól, Japántól való gazdasági függését; ezt lehetővé teszi az a tény is, hogy fejleszti a kölcsönös kapcsolatokat az EU és Kína között. Európából is megkaphatja mindazt, amire szüksége van: technológiát, tőkét, piaci ismereteket.

¹ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 77.

Kína továbbra is Ázsia nagyhatalma lesz, jelentős globális befolyással. Azonban ehhez a régió biztonságára és stabilitására van szükség. Kína szerepe Ázsiában erősödőben van, amelynek az a feltétele, hogy az ország belső stabilitása biztosítva legyen.

4. KÍNA-EU KÖZÖTTI GAZDASÁGI KAPCSOLATOK

A hatalmas kínai piac minden korban minden gazdasági hatalom számára nagy csábítást jelentett, ez alól az Európai Unió sem jelentett kivételt. Az 1989 utáni gazdasági elszigetelési kísérletek részben ennek is betudhatóan csak részleges eredményhez vezettek; az EU és a KNK közötti, korábban kialakult gazdasági kapcsolatok intenzitása nem változott meg lényegesen, mindössze a fejlődés lendülete fékeződött le. Ennek viszont részben az is oka volt, hogy a külföldi tőke kívárt, hogy megbizonyosodhasson arról, eléggé stabilak-e a kínai változások ahhoz, hogy beruházásai biztonságban legyenek (maradjanak).

4.1. *A gazdasági kapcsolatok története*¹

Az Európai Unió országai a térségben hagyományos kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkeznek. Az Európán és Ázsián áthaladó ún. selyemút évszázadokon keresztül biztosított jó lehetőséget a két térség közötti árucserére. A kereskedelmi kapcsolatok még szorosabbá váltak a nagy felfedezések korában: az európai tengeri hatalmak egymással versengve hozták létre kereskedelmi bázisaikat a kínai parton. Az úttörő szerepet a portugálok töltötték be, őket a XVII. században a hollandok követték, de nem bizonyultak elég stabil hatalomnak ahhoz, hogy az őket követő angolokkal felvehessék a versenyt. Anglia és Kína között a kereskedelmi kapcsolatok gyors ütemben fejlődtek, ám ezzel párhuzamosan a kereskedelem ellenőrzésére vonatkozó jogok feletti viták szaporodtak, ami háborúhoz vezetett (ópiumháború). A háború Kína súlyos vereségével és Hongkong Anglia általi bekebelezésével végződött.

Az európai államok közötti versengés a kínai kereskedelemért (piacért) egészen a huszadik századig folytatódott, sőt a tizenkilencedik század második felétől ezt a képet tovább árnyalták a térségben megjelenő amerikai (USA) és japán érdekek. Kína ezen érdekek hálójában elsősorban Nagy-Britannia érdekszférájába tartozott.

A II. világháborút követően a kínai politika irányvonala 1949-től megváltozott. Kína egyértelműen szovjetbarát politikát folytatott, és a hidegháború időszakában, az 50-es években alig tartott kapcsolatot a nyugat-európai országokkal. Az, hogy Európa milyen szerepet játszott Kína kapcsolatrendszerében a hidegháború és az enyhülés időszakában, nagyrészt attól függött, hogy hogyan alakult Kína és a bipoláris világ két szuperhatalma közötti viszony. Ezt tovább árnyalta Kínának az a törekvése, hogy egyértelművé akarta tenni: múltbéli alárendelt szerepe végetért. Az 50-es években a COCOM rendelkezések keretében az ún. stratégiai

¹ E rész megírásához Dent, C. M. művének vonatkozó fejezetét vettük alapul.

szempontból fontos termékek exportját tiltották, sőt az USA megszakította minden kapcsolatát Kínával (ezért ekkor a Szovjetunió volt a fő partner). Az embargó hatására a 60-as évektől Kína átértékelte Nyugat-Európához fűződő viszonyát, mert az adott helyzetben onnan szerezhetette be a viszonylag fejlett technikát. Közben a 60-as években megromlott a viszony a Szovjetunióval, a gazdasági kapcsolatok minimálisra csökkentek. Mindez felértékelte a Nyugat-Európához fűződő viszonyt és a nyugat-európai államok Kína legfontosabb kereskedelmi partnereivé léptek elő. Ugyanakkor tény, hogy Kína ebben az időszakban bezárkózó gazdaság- és kereskedelempolitikát folytatott, a kereskedelem kis értékű volt (ez részben az ún. kulturális forradalom időszaka). A kapcsolat aszimmetrikus is volt, mert Kína számára a Közösség fontos partner volt, míg fordítva, az EK kereskedelméből Kína részesedése alig haladta meg a fél százalékot. Az EGK számára ezidőtájt Kína még nem jelent meg stratégiai partnerként, mivel a Közösség külpolitikája sem volt egységes, s a külkapcsolatok a tagállamok külügyi szervein keresztül bonyolódtak. A tagállamok között általánosnak volt mondható a fejlődő piacok felé fordulás, s az adott sajátos helyzetben (mind az USA, mind a Szovjetunió jelenléte minimális) a kereskedelmi kapcsolatok fejlődtek, de az intézményes politikai kapcsolatok hiánya gátolta a gazdasági kapcsolatrendszer erősödését.

A kínai–amerikai kapcsolatok 1971. évi normalizálódása jelentős hatást gyakorolt Kína külkapcsolataira. Nixon elnök kínai látogatása (1972) arra ösztönözte a nyugat-európai államokat, hogy újra felvegyék a diplomáciai kapcsolatokat Kínával.

Kína USA-hoz fűződő viszonya a megbékélés ellenére is feszültségekkel volt terhes (pl. az USA szavatolta Tajvan biztonságát a kelet-ázsiai térségben). Zavaró tényező volt a szocialista társadalmi berendezkedés, ill. Kínának az a nyílt törekvése, hogy multipoláris világ jöjjön létre, megrengetve az USA világgazdaságban betöltött hegemon pozícióit.

Ebben az összefüggésrendszerben Kína Nyugat-Európához való viszonya más megvilágításba került, és az EK 1973. évi kibővülését a kínai diplomácia a bipoláris világrend elleni támadásként értékelte.

A kapcsolatfelvétel legelső¹, lényeges aktusa 1973 őszén történt meg, mikor a Bizottság alelnöke Kínába látogatott (a tagállamok ekkorra már rendezték diplomáciai kapcsolataikat). 1974 tavaszáig kétoldalú kereskedelmi megállapodások voltak érvényben a KNK és az EK tagállamai között, azonban a Közösség kereskedelempolitikai irányelvei szerint 1974-től a nemzetközi kereskedelmi megállapodások közösségi hatáskörbe kerültek. Kína vonakodva ugyan, de elfogadta ezt, azonban szeretne volna elérni, hogy az EK semmilyen intézményes kapcsolat keretében ne kereskedjen Tajvannal. A Közösség ezt hosszú vita után elfogadta, s így vált lehetővé 1975-ben a diplomáciai kapcsolat felvétele Kínával.

Az első kereskedelmi megállapodás aláírására 1978-ban került sor. Ekkor Kína részesedése a Közösség kereskedelmi forgalmában kb. 0,8% volt, míg fordítva, a kínai forgalomban a Közösség aránya az exportban közel 15% volt, és az importban megközelítette a 25%-ot. A megállapodás több szempontból is különlegesnek mondható. Kína nem csatlakozott a GATT-hoz, ezért a GATT nemzetközi keres-

¹ Dent, C. M.: *The European Union and East Asia (An economic relationship)*, Routledge, London, 1999. p. 132.

kedelmet szabályozó rendelkezései rá nem vonatkoztak, és nem kötötték a Közösséget sem. A megállapodás végül nyílt protekcionista intézkedéseket is tartalmazott, s ez volt az első megállapodás, amelyben intézményesítették a megkülönböztetést. Az EK ugyan biztosította a legnagyobb kedvezményes elbánást a vámok és az export-import engedélyezése terén, azonban fenntartotta a jogot az import mennyiségi korlátozására. A protekcionista megközelítés az EK részéről magyarázható a 70-es évek olajválságai által kiváltott piacvédő hatásokkal (gyakori antidömping intézkedések, mennyiségi kvóták alkalmazása), míg Kína a TENG HSZIAO-PING által kezdeményezett reformfolyamat során mindenáron be akart kerülni a nemzetközi kereskedelem vérkeringésébe.

Az 1978. évi megállapodáshoz kapcsolódott 1979-ben a textilmegállapodás, melyet több alkalommal módosítottak. Nem véletlenül, mert Kína számára az ágazat fontos, húzó export iparág, míg a Közösségen belül hanyatló ágazatnak számított. 1980-ban a Közösség több, csekély jelentőségű kínai termék esetében biztosította a preferenciális bánásmódot (GSP).

A megállapodások ellenére az EK súlya csökkenő tendenciájú Kína külkereskedelmében a nyolcvanas évek elején: ez magyarázható azzal, hogy normalizálódtak a kapcsolatok Japánnal és az USA-val, másrészt Hongkong szerepe felértékelődött, és Kína fő ellátójává vált. A kereskedelem abszolút számait tekintve a forgalom bővült, azonban tovább csökkent a Közösség súlya Kína külkereskedelmében¹ (1985-ben az importban 17,1% és az exportban 9%), ugyanakkor a Közösség forgalmában Kína aránya meghaladta az 1,1%-ot, tehát növekedett.

1979-től a kínai rendelkezések engedélyezték a külföldi működőtőke befektetéseket az ún. speciális gazdasági övezetekben. A tőkebefektetések területén is hasonló kép mutatkozik: az EK közvetlen befektetései növekedtek, a többi fontos partnerrel összevetve azonban gyengült a pozíciója, bár továbbra is fontos technológiaszállító. A Közösség több országa pénzügyi támogatásokat is juttat Kínának az ipar modernizálására (ezt a támogató országban volt köteles levásárolni).

A két térség közötti politikai kapcsolatok is fejlődtek. A Kína és Nagy-Britannia közötti megállapodás Hongkong jövőbeni státuszáról (a tárgyalások folytatásáról) meglevő lényeges kérdést oldott meg.

Ilyen körülmények közepette született meg egy új, átfogó megállapodás 1985-ben. A Kereskedelmi és Együttműködési Egyezmény az 1978-ban aláírt megállapodást bővítette ki, és megkönnyítette a közösségi szintű kooperációt Kínával. Ebben a megállapodásban is benne maradt azonban a diszkriminációs klauzula: a két fél a legnagyobb kedvezmény elvét alkalmazza a vámok, az exportra és importra vonatkozó egyéb díjak és adminisztrációs formalitások, adók terén, de megtartja a lehetőséget egyoldalú mennyiségi korlátozások bevezetésére. A megállapodást követően több tagállam létrehozta nemzeti kereskedelmi kirendeltségét és/vagy kamaráját Pekingben. Két és többoldalú beruházásvédelmi és kettős adózást kizáró megállapodások születtek. Érthető a Közösség törekvése a gazdasági kapcsolatok erőteljes fejlesztésére: a kínai piac gyorsan bővül (a GDP növekedése meghaladja az évi tíz százalékot) és egy ilyen perspektivikus piacon jelen

¹ Dent, C. M.: The European Union and East Asia (An economic relationship), Routledge, London, 1999. p. 134.

kell lenni. Másrészt a Közösség alapvető célkitűzése, hogy a japán és amerikai fölény a kínai piacon ne nőjön tovább.

1988-ban Pekingben megnyílt az Európai Közösség kínai irodája (missziója, tulajdonképpen a nagykövetsége), amely elősegítette azt, hogy az országok vállalatai közötti kapcsolatok javulását, ill. segítségével az európai cégek jobban informálódhattak a kínai lehetőségekről. A megállapodás eredményeként Kína egyre fontosabb gazdasági partnerévé vált a Közösségnek.

A nyolcvanas években az EK érdekeltsége a kínai kapcsolatokban és a reform-folyamat támogatásában nőtt, azonban a Tienanmen-téri események következtében minden addig elért eredmény veszélybe került. Az EK azonnali hatállyal gazdasági szankciókat léptetett életbe, felfüggesztette a katonai és politikai kapcsolatokat, ill. befagyasztotta a kormányok által nyújtott támogatásokat, kölcsönöket (lásd 3.1.).

Az EK viszonylag hamar, 16 hónap múlva (elsőként a fejlett országok között) feloldotta a Kínát sújtó gazdasági szankciókat: ebben szerepet játszott a gazdasági érdekeltség (1987-ig a Közösségnek volt többsége a kereskedelemben, de ezt követően erőteljesen növekedni kezdett a kínai kereskedelmi többlet), továbbá az sem volt elhanyagolható körülmény, hogy Kína igen sikeres megosztó politikát folytatott az európai országok között céljai elérése érdekében¹. Annak érdekében, hogy ne kerüljön veszélybe az a gazdasági szempontból fontos előny, amelyet a hatalmas kínai piac rejt magában, az EK/EU célravezetőbbnek vélte a konfrontációt kerülő diplomáciai gyakorlatot, az ún. „csendes diplomáciát”². Ennek eredményeként a két térség közötti feszült viszony enyhülni kezdett, és a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok gyorsan fejlődtek.

A 90-es évek jellemző vonása az EU és a KNK közötti gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok dinamikus fejlődése. Az 1990-91 évi stagnálást követően 1992-től a forgalom mindkét irányban dinamikusan növekedett, s 1993-tól az EU Kína egyik legfontosabb kereskedelmi partnerévé vált, és viszont: Kína 1994-ben bekeült az EU tíz legfontosabb kereskedelmi partnere közé. 1994-ben az EU eltörölte a kínai importra vonatkozó mennyiségi korlátozások nagy részét, és csak hét érzékeny termékcsalád (játékok, kesztyűk, selyemingek, cipők, rádió, porcelán és üvegáru) esetében tartott fenn továbbra is mennyiségi kvótákat.

4.2. Az EU és Kína kereskedelmi kapcsolatai

Kína az 1950-60-as években importhelyettesítő gazdaságpolitikát folytatott, ezért az EK számára a kínai piacnak az 1970-es évek elejéig nem volt nagyobb jelentősége. A világgazdaság fejlődési folyamata azonban mindkét félből kikényszerítette a kapcsolatok újragondolását. A hatvanas évek második felében néhány távol-keleti állam exportorientált fejlődésbe kezdett, és talán az ő sikerük volt Kína 1971-es politikai nyitásának egyik mozgatórugója. A 70-es évek közepétől élénkülni kezdett kereskedelem („nyitott kapuk politikája”³), de a KNK-val szem-

¹ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3.

² Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 81.

³ Tóth B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években, Külgazdaság, 1998. december.

beni diszkriminatív politika miatt ez csak csekély eredményt hozott. A kínai gazdaság csak 1979-ben tette meg az első, kezdeti lépéseket az exportorientált fejlődés irányába (a politikai nyilatkozatokban azonban hangsúlyosan szerepelt a nyitás szükségessége), s 1985-től nagyon gyors export növekedést ért el (szinte minden évben több mint 20%-kal bővült az export). 1985-ben az EK exportjának 2,2%-át, míg importjának csak 1,1%-át tette ki a kínai kereskedelmi forgalom.

1. táblázat
Az Európai Unió és Kína kereskedelmének alakulása 1985 és 2000 között
(Mrd ECU, ill EUR)¹*

Év	EU exportja	EU importja	Összforgalom	Egyenleg Kína szempontjából
1985	8,0	4,2	12,2	-3,8
1986	7,0	4,5	11,5	-2,5
1987	6,0	5,6	11,6	-0,4
1988	6,0	7,5	13,5	1,5
1989	7,0	9,8	16,8	2,8
1990	6,0	11,4	17,4	5,4
1991	6,0	16,0	22,0	10,0
1992	8,0	18,0	26,0	10,0
1993	12,0	21,1	33,1	9,1
1994	13,0	22,7	35,7	9,7
1995	14,6	26,3	40,9	11,7
1996	14,6	29,9	44,5	15,3
1997	16,5	37,5	54,0	21,0
1998	17,4	42,0	58,9	24,6
1999	19,4	49,6	69,0	30,2
2000	25,3	69,7	95,0	44,4

* Átváltás 1999. január 1-jén: 1 ECU = 1 EUR.

A nyolcvanas évek első felében indult meg az ún. második hullámos országok („kis tigrisek”) exportorientált fejlődése, és ezt követte Kína. Tulajdonképpen a külgazdasági stratégiájuk megegyezett az 50-60-as években Japán, a 70-es években pedig az első hullámos országok által követett, vagyis gyenge-közepes minőségű és technikai színvonalú, de nagyon olcsó termékekkel árasztani el a világ-

¹ Források: <http://www.ecd.org.cn/trad> és http://www.odci.gov/cia/di/products/china_economy/index.html; <http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop>. Katalógus-szám: KS-NO-01-003-EN-I.

piacot. Az 1992. évi pártkongresszus jelentős eredménye, hogy az export a külgazdaság húzószektorává fejlődött, s Kína bekerült a világ tíz legnagyobb kereskedő nemzete közé. Az ország külkereskedelmére jellemző, hogy erőteljesen koncentrált: a tizenhat legjelentősebb partner a forgalom 87–90%-át adja. Kína legjelentősebb partnerei azonban a saját régiójából kerültek ki. Hosszú időn keresztül a legfontosabb partner Hongkong volt (ez gyakran reexportot takart), ill. Japán és a 90-es évek közepétől Dél-Korea. E három országhoz csatlakozik az Egyesült Államok és az EK/EU. A teljes külkereskedelmi forgalmat tekintve az ezredfordulón a Közösség Kína legfontosabb partnerei közé tartozik, s a részesedése 12–16% közötti.

A táblázat adatait elemezve látható, hogy 1987-ig a Közösség szemszögéből pozitív a kereskedelmi mérleg, azonban ezt követően szinte minden évben növekvő mérleghiány figyelhető meg, ami 2000-ben meghaladta a 40 Mrd EUR-t. Az EK exportja 1992-ig stagnált, csak ezután indult növekedésnek, míg az import gyakorlatilag a teljes vizsgált időszakban (1985–2000) növekedett.

Az ezredfordulóra már egyértelműen a megnövekedett kölcsönös gazdasági érdekek jelentik a két régió közötti mozgatóerőt. Kereskedelmi kapcsolatukban sikeres fejlődés figyelhető meg az 1990-es évek elejétől. Míg a két terület kereskedelmi forgalma 1975-ben 2,4 Mrd USD volt, húsz évvel később, 1995-ben már 40,9 Mrd ECU forgalomról számolnak be a statisztikák. 1997-ben ez az érték 53 Mrd ECU, 1998-ban 58,9 Mrd ECU volt, 1999-ben pedig már 69 Mrd EUR, és 2000-ben már közelített a 100 Mrd EUR-hoz. Az euró bevezetése hosszú távon tovább fogja segíteni a kínai-EU kétoldalú kereskedelmet. Rövid távon viszont érinteni fogja a kínai exportot. Az egységes valuta bevezetésével ugyanis az árak átláthatósága az eurózónában tovább fog javulni, ami ürügyül szolgálhat a résztvevő országoknak antidömping eljárások lefolytatására. Ebben az esetben pedig nehezebb lesz a ruházati cikkek bevitele. Az euró bevezetése lehetővé teszi, hogy az uniós piac egységesebbé váljék, ami nehezíti a kínai vállalatoknak, hogy kihasználják a különböző tagországok eltérő marketing stratégiáját a kereskedelemben.

Az 1999-es év nagyszerűen alakult Kína számára az Európai Unióval folytatott kereskedelem területén. Az EU¹ teljes importja 1999-ben 772 Mrd EUR volt. Az importpartnerek között Kína a negyedik helyen állt 49,6 Mrd EUR-val. Az USA vezeti a ranglistát, több mint kétszer annyit importál az EU onnan, mint a második helyezett Japántól. A harmadik helyezett Svájctól Kína lemaradása mindössze bő 3 Mrd euró. Ezzel Kína az EU összimportjának 6,4%-át adja. (Magyarország az EU importjából 2,2%-kal részesedett, ami a tizedik helyezést jelenti).

Az Unió összes exportja 1999-ben 758,3 Mrd EUR. A partnerkapcsolati sorrendben az USA áll az élen, és a második-harmadik helyezett is megegyezik, de helyet cserélve (második Svájc, és harmadik Japán). Őket követi Lengyelország, Norvégia, Törökország, majd a hetedik helyen Kína, s utána Magyarország következik. Kína részesedése az Unió összes exportjából 2,5%, ugyanannyi, mint hazánké (ez 19,4 Mrd EUR-nak felel meg).

Az EU teljes külkereskedelmi forgalmában negyedik helyen áll Kína 1999-ben 69 Mrd EUR forgalommal (Magyarország az összesítésben kilencedik). Azonban a

¹ Az adatok forrása az Eurostat.

kereskedelmi mérleg hiánya valamennyi kereskedelmi partnert figyelembe véve Kínával a legnagyobb (30,2 Mrd EUR).

Kína szemszögéből vizsgálva a kereskedelmi forgalmat 1998-ban az EU az importot illetően a második legfontosabb partner Japán után (az USA nem sokkal lemaradva a harmadik). Kína összes importjából (125,2 Mrd EUR) az EU részesedése 14,8%. Míg Kína exportpartnerei közül az EU a negyedik legfontosabb partner (Hongkong, USA és Japán mögött), s ez 15,3%-os részesedésnek felel meg.¹ Azok az államok előzik meg az Uniót, amelyek működőtőke beruházásokban is megelőzik.

2. táblázat
Az EU 15 tagállamának kereskedelme Kínával 1999-ben (M EUR)²

Tagállam	Import	Export	Mérleg
1. Ausztria	618	472	-146
2. Belgium	2879	924	-1955
3. Dánia	1116	285	-831
4. Egyesült Királyság	10169	1837	-8332
5. Finnország	545	986	+441
6. Franciaország	5918	3217	-2701
7. Görögország	519	18	-501
8. Hollandia	4650	767	-3883
9. Írország	477	121	-356
10. Luxemburg	55	38	-17
11. Németország	12800	6949	-5851
12. Olaszország	5000	1834	-3166
13. Portugália	280	30	-250
14. Spanyolország	3160	433	-2727
15. Svédország	1376	1466	+90
Összesen	49567	19382	-30185

Az EU tagállamait külön is elemezve Németország és az Egyesült Királyság a legnagyobb importőrök, míg Németország és Franciaország a legnagyobb exportőrök. (Ez a három ország a legnagyobb uniós tőkebefektető Kínában.) Két tagállam kivételével (Svédország és Finnország), az összes többi tagállam kereskedelmi mérlege negatív. Kína tizenhat legfontosabb partnerországa közé az Unió tagál-

¹ A kínai és az EU statisztikai adatok esetenként lényegesen eltérnek egymástól. Ez a közvetítő, ill. tranzit kereskedelemmel, a reexporttal magyarázható. Ilyen eltérés, hogy az Eurostat adatai szerint a kétoldalú teljes kereskedelmi forgalom 1998-ban 58,9 Mrd EUR volt, míg ugyanez a kínai adatok alapján 48,9 Mrd USD, és a kínai többlet sem éri el a 8 Mrd USD-t.

² Forrás: <http://www.ecd.org.cn/ecd-china.htm>

lamai közül az 1997-es adatok alapján a következők férnek be: Németország (6.), Egyesült Királyság (9.), Franciaország (10.), Hollandia (11.), Olaszország (13.).¹

A KNK és az EU árucseré-forgalmának fő ösztönzője a két fél gazdasági szerkezetének kiegészítő jellege. Az Unió a kínai termékek felvevő piaca, míg ő maga a fejlődéshez szükséges technológiát, know-how-t szállít Kínának.

A kétoldalú forgalom áruszerkezete a két gazdaság között nagyon eltérő. Vizsgáljuk meg a külkereskedelem termékszerkezetének változását 1980 és 1998 között. A 3. táblázat Kínának az EU-ból származó importját mutatja.

3. táblázat
*Kína Európai Unióból származó importjának szerkezete 1980 és 1998 között
(M ECU)²*

	1980	1990	1994	1995	1996	1997	1998
Élelmiszerek	20	254	74	442	198	259	305
Alapanyagok	62	297	463	470	319	471	582
Energiahordozók	4	9	96	41	11	18	19
Vegyipari termékek	369	558	802	986	1192	1 386	1 382
Berendezések, gépek	782	3 584	10 338	10 720	10 324	11 242	11 904
Egyéb feldolg. termékek	430	839	1744	1 712	2 075	2 491	2 654
Összesen*	1 901	5 794	14 013	14 689	14 722	16 841	17 364

* Az összesített adat tartalmazza az egyéb, nem azonosított termékek forgalmát is.

Az élelmiszer-behozatal súlya a kereskedelemben ingadozó jellegű, enyhén emelkedő tendenciájú, de nem igazán jelentős tényező (kevesebb mint a teljes behozatal 2%-a). Hasonlóan nem jelentős tényező az alapanyag és energiahordozó import az EU-ból, bár az acél és bizonyos vegyipari alapanyagok importja figyelemre méltó. Az Unióból a KNK-ba irányuló szállítások legfontosabb árucsoportjai a gépek és berendezések, a komplett műszaki termékek és felszerelések, a nem-fémes elemek, a gyógyszerek, a műtrágya, és egyes könnyűipari termékek. A legfontosabb helyen az elektromechanikai termékek állnak.

Az Európai Unióba irányuló kínai exportban a legfontosabb helyet a könnyűipari termékek foglalják el (egyéb feldolgozóipari termékek), amely hagyományos kínai exportcikk, és éveken keresztül a kereskedelmi viták sarkalatos pontja volt. Jelentős növekedésnek indult a gépipari termékek szállítása is (jellemző azonban az alacsony hozzáadott értékű termékek mozgása). A feldolgozatlan, illetve alacsony feldolgozottságú termékek részaránya az utóbbi években csökkent, hasonlóan a mezőgazdasági, nyers- és ásványi alapanyagok részarányához. Az alacsony élelmiszer-behozatal magyarázható azzal, hogy az EU krónikus túlermeléssel küzd, és próbálja gátolni az agrártermékek behozatalát.

¹ Tóth B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években, Külgazdaság, 1998. december. p. 58.

² Eurostat [1999], p. 62.

4. táblázat
Az Európai Unió Kínából származó importjának szerkezete 1980 és 1998 között
(M ECU)¹

	1980	1990	1994	1995	1996	1997	1998
Élelmiszerek	340	644	908	779	869	926	1 030
Alapanyagok	445	819	1 031	925	941	1 078	1093
Energiahordozók	116	136	177	321	230	307	339
Vegyipari termékek	183	656	1 132	1 489	1 524	1 853	1 972
Berendezések, gépek	16	1 677	5 092	6 345	7 599	10 070	12 119
Egyéb feldolg. termékek	837	7 351	16 167	16 346	18 668	23 052	24 772
Összesen*	1 999	11 355	24 617	26 340	30 000	37 487	41 766

* Az összesített adat tartalmazza az egyéb, nem azonosított termékek forgalmát is.

Az Európai Unió és Kína közötti kereskedelem főbb vonásai a következők:

Az EU részesedése Kína külkereskedelméből folyamatosan növekszik. Az ázsiai pénzügyi válság miatt gyengélkedő gazdaságú szomszédos országok valutáinak leértékelése következtében erősödhetett a kereskedelmi kapcsolat az Unió és Kína között.

Kína kereskedelme az EU-val a tíz legfontosabb kereskedelmi partner közül a leggyorsabban növekedett. A kereskedelmi forgalom átlagos növekedési üteme Kína és az Unió között évi 16,2% volt. A kínai kivitel átlagos éves növekedési üteme 1990 és 1999 között több mint 20% volt, jelentősen magasabb, mint az éves kínai kereskedelem 13,8%-os, és a kínai export 14,5%-os növekedése. A növekedés sebességének fő oka az, hogy a két gazdaság kiegészíti egymást. Kína az EU GSP rendszerének egyik legfőbb kedvezményezettje: a Közösség teljes GSP kedvezményt élvező importjának kb. 30%-a Kínából származik.

Kína Európai Unióba irányuló kivitelének összetételét tekintve megállapítható, hogy a munkaerő-igényes termékek aránya csökkent, míg emelkedett a tőke- és technológiaigényes termékeké. A hagyományos munkaerő-igényes termékek, mint például a ruhaneműk és textíliák, megtartották vezető helyüket Kína kivitelében az Európai Unió országaiba, de ennek aránya lassan csökken. Ezen termékek között a hat hagyományos termék exportja elérte a 7,38 Mrd USD-os értéket (ruházat, textil, fonál és termékei, cipő, műanyag áru, játékok, úti cikkek, bőröndök) ez 6,3%-os növekedést jelent. Részesedésük Kínának az EU-ba irányuló összexportjából az 1997-es 29%-ról 26%-ra mérséklődött, míg az elektronikus termékek exportjának 1997-es 40%-os részesedése 1998-ban 44%-ra növekedett, ami szám szerint 12,52 Mrd USD-t jelent.

A Kínából az Unióba irányuló kereskedelemben a legfontosabb helyet a feldolgozott termékek eladása jelenti. A külkereskedelmi stratégiájának középpontjába az exportoffenzívát helyező kínai gazdaságpolitika számára az EU felvevőpiac min-

¹ Forrás: European Commission/Eurostat: external and intra-European Union trade. Statistical Yearbook, Luxemburg, 1999. 63. old.

dig is fontos volt, növelésére azonban a hagyományos termékszerkezet fenntartásával túl sok lehetőség nincs. A változás megkezdődött. 1998-ban a feldolgozatlan, ill. alacsonyabb feldolgozottságú termékek eladása 12,65 Mrd USD-t tett ki, ami 12,5%-os növekedést jelent 1997-hez viszonyítva, míg a feldolgozott termékek értéke 15,31 Mrd USD-t volt.

A feldolgozatlan, ill. alacsonyabb feldolgozottságú termékek importja az EU-ból lassan, de folyamatosan emelkedik.

4.3. Kína és a GATT/WTO

Kína WTO-tagsága a gazdaságdiplomácia fontos témája, mind az EU-Kína bilaterális kereskedelem, mind globális okok miatt¹:

- Kína mint gyorsan fejlődő gazdasági hatalom kizárása a multilaterális világkereskedelemből a nemzetközi rendszer destabilizációját eredményezné;
- Kína számára is fontos, hogy azonos kereskedelmi feltételek között vegyen részt a világkereskedelemben (ugyanazokat a szabályokat alkalmazza, és rá is azok vonatkozzanak);
- a WTO-csatlakozás felgyorsíthatja Kína világgazdaságba történő integrációját;
- növekedne a külföldi működőtőke befektetési érdekeltsége, a csatlakozás egyengetné az utat a külföldi tőke előtt;
- hozzájárulna az árrendszer átalakításához Kínában, a fogyasztási cikkek árai csökkennének, és nőne az életszínvonal;
- vélhetően pozitív hatást gyakorolna a munkaerőpiacra (kínai hivatalos adatok szerint 3-4% közötti, míg a Világbank számai szerint 7-8% közötti a munkanélküliség);
- EU - Kína viszonylatban azért fontos a kérdés, mert a két térség közötti gazdasági diplomácia mindaddig kénytelen bilaterális keretek között maradni, amíg Kína nem tagja a WTO-nak.

Kína eredetileg a GATT alapító államai közé tartozott 1948-ban, azonban 1950-ben a Kínai Köztársaság (Tajvan) felmondta a megállapodást a politikai változások miatt. Kína a későbbiekben nem csatlakozott a GATT-hoz, és csak 2001 végén lesz tagja az utódszervezetnek, a WTO-nak. Az ötvenes-hatvanas években a GATT-ra Kína hosszú időn keresztül ellenségesen tekintett, mert ideológiai szempontból nem volt elfogadható a csatlakozás a megállapodáshoz. A hetvenes évek eleji politikai nyitás után Kína kezdeményezte a csatlakozást, de ekkor az Egyesült Államok ezt megakadályozta, mert politikai téren nézeteltérést okozott az országok között az USA - Tajvan viszony (az USA védelmi garanciát nyújtott Tajvannak). A nyolcvanas évek eleji gazdasági nyitás eredménye, hogy 1982-ben Kína megfigyelői státuszt kap a GATT-ban, majd ezt a jogkört kibővítve, speciális megfigyelőként vesz részt a GATT tevékenységében². Ez lehetővé tette Kínának, hogy részt vegyen a GATT ülésein, de szavazati joggal nem rendelkezett.

Kína 1986-ban újólag jelezte csatlakozási szándékát a GATT-hoz, s 1987-ben meg is kezdődtek erről a tárgyalások. Talán egyetlen csatlakozási tárgyalás sem

¹ Dent, C. M.: The European Union and East Asia. An economic relationship, Routledge, 1999, p. 144-145.

² Dent id. mű. p. 145.

volt olyan bonyolult, mint Kína esetében. Kína csatlakozását illetően ugyanis politikai és gazdasági kérdések is felmerülnek. A fő kérdés az, hogyan lehet integrálni egy szocialista államot, legyen az gazdasági téren mégoly megreformált is mint Kína, egy olyan egyezménybe (GATT), szervezetbe (WTO), amely alapításának fő célja a piacgazdaságok közötti kereskedelem előmozdítása.

A nyolcvanas évek végén Kína elvárta, hogy fejlődő országgént csatlakozzon az egyezményhez, vagyis preferenciális kedvezményeket (GSP) kapjon a szerződő felektől, és megvédhesse kialakulóban levő iparágait. Ezen kedvezményekkel kapcsolatban mind az USA-nak, mind az EK-nak fenntartásai voltak (annak ellenére, hogy az EK GSP rendszerének kedvezményezettje volt Kína), mondván, Kína exportja oly mértékben növekszik, hogy ez nem teszi lehetővé az ország fejlődők közé való besorolását.

A GATT csatlakozáshoz kapcsolódó politikai kérdések is nagyon bonyolultak. Kína hangsúlyozta, hogy nem egyszerű csatlakozásról van szó, hanem csupán újracsatlakozásról, mert a szerződés 1950-es Tajvan általi felmondása nem jogszzerű, hiszen Tajvan nem képviselhette Kínát ebben a kérdésben. Kétoldalú politikai problémák is felvetődtek, pl. az USA - Kína viszonyban. (Az USA 1974. évi kereskedelmi törvényének módosítása értelmében nem biztosítható a legnagyobb kedvezményes bánásmód azon nem piacgazdaságú országok számára, amelyek korlátozzák az emberi jogokat, köztük a kivándorlás jogát [VANIK-JACKSON kiegészítés]. Kína már részesül ebben a kedvezményben, de ez csak azért lehetséges, mert az USA elnökének joga van a törvénymódosítást figyelmen kívül hagyni.¹⁾

Az 1987. évi GATT-elemzés megállapította, hogy Kína gazdasági és kereskedelmi rendszerében, a törvénykezésben sok tennivalóra van szükség. A teendők elsősorban azzal kapcsolatosak, hogy más államokkal folytatott kereskedelmében Kína ne legyen protekcionista (csökkentse a magas vámszínvonalat), csökkentse az állam gazdaságba való beavatkozásának mértékét, redukálja az ország belkereskedelmében az állami monopóliumokat, csökkentse a veszteséges állami ipar szubvencionálását, erősítse a szellemi tulajdonjogok védelmét, és nyissa meg a gazdaságát jobban a külföldi tőke előtt (a szolgáltatások - infrastruktúra szektorában, ill. Belső-Kínában is).

Kína ezt követően, különösen az 1992. évi pártkongresszus után nagy lépéseket tett a kereskedelem liberalizációja és a gazdasági nyitás terén is. Az Európai Unió elismerte, hogy a '90-es évek során Kína a világ gazdaság fontos szereplője lett, ezért az EU támogatta a WTO-csatlakozást²⁾. Ugyanakkor a kilencvenes évek közepén felvetették, hogy Kínának több erőfeszítést kell tennie a WTO-elvek megvalósítása érdekében. Az EU az 1995-ös „*A Long Term Policy for China-Europe Relation*” című dokumentumban a következő feltételeket szabta Kína számára a WTO-tagság feltételéül:

- biztosítani kell a transzparencia követelményét, vagyis minden releváns törvényt, szabályt azok életbe lépése előtt közzé kell tennie;

¹ Lardy, N. R.: China in the world economy, Institute for International Economics, Washington, 1994. p. 47.

² A GATT mint szerződés 1948 -1994 között szabályozta a nemzetközi kereskedelmet, s 1995-től lépett a helyére a WTO, mint Világkereskedelmi Szervezet.

- biztosítani kell a nemzeti, diszkriminációmentes elbánást, azaz a Kínában megtelepedett külföldi vállalatokkal szemben a helyiekkel azonos feltételeket kell alkalmazni;
- az iparpolitika WTO-előírásoknak történő megfeleltetése, a veszteséges állami ipar támogatottságának csökkentése;
- a vámtarifák csökkentése; a kvóták és az indokolatlan technikai akadályok eltörlésével, ill. a külkereskedelmi monopóliumok megszüntetésével javítani kell a külföldi termékek piacra jutási esélyeit;
- szabályozni és korlátozni kell a börtönmunkát;
- szisztematikusan és fokozatosan meg kell nyitnia szolgáltatóipari piacát (telekommunikáció, turizmus, közlekedés, pénzügyi szektor) a külföldi tőke előtt;
- biztosítani kell a szellemi tulajdonjogokra vonatkozó szabályok teljes körű alkalmazását és védelmét;
- átlátható, nyitott közbeszerzési eljárási rendszert kell bevezetni.

Kína számára fontos gazdasági kérdés a WTO-tagság és az ezzel együtt járó állandó legnagyobb kedvezményes státusz. Gazdasági reformjának megfelelően Kína tovább nyitotta piacait az EU előtt, ezzel remélve, hogy az EU támogatni fogja mielőbbi WTO-tagságát, ami az Unió számára is előnyökkel járna, hiszen könnyebben juthatna a kínai piacra. Mindezen változások eredményeként 1998-ban elhatározta az Európai Unió, hogy a jövőben lebontja Kínával, mint állami kereskedésű országgal szemben fenntartott diszkriminatív korlátozásait, ezzel jelentősen csökkentek a dömping eljárások¹.

Az 1998-ban megfogalmazott dokumentumban (Building for comprehensive partnership with China) az EU már támogatja Kína WTO-felvételét, mert úgy véli, hogy Kína nélkül a globalizálódó világ és a WTO sem tekinthető univerzálisnak, egyetemlegesnek, s ez elengedhetetlenné teszi a világ egyik legnagyobb kereskedő államának felvételét. Azonban még ekkor is megismételt néhány feltételt, amelyet a teljes értékű tagság érdekében meg kell valósítani. Ebben az időszakban már gőzerővel folytak a tárgyalások a WTO-felvételről, s mind az EU, mind az USA nagyon hasonló feltételrendszert szabott meg.

A kínai politikai vezetés tisztában volt azzal, hogy a WTO-tagság segítene abban, hogy az ország aktívabb szerepet játsszon a világ gazdaságban, integrálódjon abba, s a tagság lehetővé tenné kereskedelmi kapcsolati rendszerének kiszélesítését, az azonos elbírálás alkalmazását. Az expanzív kínai külkereskedelem számára ez jelentős piacokat nyitna meg. Óriási azonban a tét. A WTO-tagság eredményeként ugyanis a gyorsan fejlődő kínai gazdaság is megnyílhat a szabadabb nemzetközi verseny előtt, s ez a külföldi exportőrök és befektetők számára is hatalmas üzleti lehetőséget kínál.

A liberalizációs hatások, a WTO-tagság ígérete volt az az erő, amely tovább lendítette a kínai gazdasági reformokat a tagságnak való megfelelés irányába. A tagság fontos a nemzetközi kereskedelem szempontjából is: Kína esetenként kiszámíthatatlan kereskedelmi-gazdasági kapcsolatait és szabályozását a WTO-tag-

¹ Shada Islam: China Trade Report 1998/7; pp. 3

ság révén stabil alapokra kerül, és az ország rákényszerül a szabadkereskedelem elvein alapuló, kötelező erejű szabályok betartására.¹

Az EU–Kína kétoldalú kapcsolatokban az elmúlt években az egyik legfontosabb kérdéssé a WTO-csatlakozás vált. 1999-ben, az EU, USA és Kína együttes erőfeszítéseit követően felgyorsultak a Kína WTO-tagságát célzó tárgyalások. 1999 és 2000 folyamán több részmegállapodás is született e tárgyban, azonban az a tény, hogy esetenként eltérő megállapodást kötött Kína az USA-val és az EU-val, hátráltatta a végleges megállapodást, mert mindkét fél legalább azonos kedvezményeket akart elérni. A tárgyalások fontos dátuma 2000. október 10., amikor CLINTON, az Egyesült Államok elnöke aláírta azt a kongresszus által jóváhagyott törvényt, amely szerint az USA Kínával is a többi államhoz hasonló feltételekkel kereskedik. Ez felgyorsította az EU-val folytatott tárgyalásokat is (az EU elvileg és gyakorlatilag is támogatta Kína WTO-csatlakozását, de csak meghatározott feltételek teljesülése esetén), amelyek során 2001 júniusában sikerült rendezni az utolsó, Kína WTO-tagsága útjában álló nézeteltéréseket². Az áttörés már 2000 májusában bekövetkezett, és a megállapodás nagy részét már ekkor aláírták, s csak egy elvarratlan szál maradt: a biztosítótársaságok ügyében. Miután ezt is rendezték, célegyenesbe fordult Kína WTO-tagsága. 2001. szeptember 17-én a WTO bejelentette, hogy a Kínai Népköztársaság 15 évi tárgyalást követően még 2001 folyamán a Világkereskedelmi Szervezet tagjává válik. A végső határozatot a WTO 2001. novemberi miniszteri tanácskozásán hozták meg, de ez már csak formalitás volt (lévén, hogy nem maradt nyitott kérdés a szervezet és Kína között), mint az a 30 nap is, amely a döntés életbe lépéséhez szükséges. Kínát követően Tajvan is a WTO tagjává válik 2002 januárjában, s így ez lesz a második szervezet (az APEC után), amelyben mind a két Kína részt vesz.

Kína WTO-tagsága komoly változtatásokat igényel. A WTO-csatlakozási okmányban³ Kína kötelezettséget vállalt arra, hogy a taggá válás után hatályon kívül helyez minden, a WTO rendelkezéseivel ellentétes jogszabályt, azonban a gyógyszerek, égetett szeszes italok és vegyi anyagok forgalmának szabályozásában egyéves átmeneti időszakot kért. Kína az elfogadott szabályok szerint a jövőben politikai okok miatt nem avatkozik be a még nem privatizált vállalatok irányításába, csökkenti az árellenőrzést és a hatósági árakat csak 13 termék esetében tartják meg (de nyilvános árképzési szabályokat vezetnek be ezekre vonatkozóan is). Az állami bankok nem folyósíthatnak olcsó hiteleket az állami tulajdonú cégeknek, és a közbeszerzések terén is elfogadják a WTO-szabályokat. A korábban sok problémát kiváltó szellemi tulajdonjogok tiszteletben tartása és a termékhamisítási ügyekben Kína 28 törvényt és szabályozást sorolt fel a csatlakozási okmányban, melyek ezen kérdésekkel foglalkoznak. Kínának liberalizálnia kell szolgáltatási piacát, s megnyitni a piacot a külföldi befektetők előtt (azonban a külföldi részesedés nem haladhatja meg az 50%-ot).

2002-től, kilenc szakaszban jelentősen csökkenteni kell a vámtételeket: az átlagos vámot, amely 1992-ben még 43,2% volt 2002-re 17%-ra kell leszállítani. Az

¹ Kína és a WTO-tagság, Lassú tánc a sárkánnyal, Figyelő, 1997. április 17. Kína és a WTO, Nagy falat, Figyelő, 1999. november 4.

² Világgazdaság, 2001. június 22.

³ Kína borsot törhet a WTO orra alá, Világgazdaság, 2001. Október 18.

ipari termékek átlagos vámtarifáit 15%-ra, majd 2005-ben 10%-ra. A gépjárművek importvámját a 2000 évi 80-100%-ról 2006-ra 25%-ra kell csökkenteni. Jelentősen csökkenteni kell a mezőgazdasági támogatásokat, az agrárvámokat 22%-ról 17%-ra kell mérsékelni¹.

Kína WTO-csatlakozása fontos mind Kína, mind a világgazdaság számára. A WTO fejlett tagjai szorgalmazzák a tagságot, mert bíznak a hatalmas távol-keleti piac bővülésében, javulnak piacra jutási esélyeik, s bíznak abban, hogy ez növeli befektetési lehetőségeiket is. Másrészt hisznek abban, hogy a csatlakozás eredményeként a WTO-követelmények alkalmazása és betartása révén szerzett gyakorlati tapasztalat pozitív hatással lesz Kínában a jogszabályok betartására a kereskedelem és a befektetések terén (vagyis a WTO-tagság megköti Kína kezét, mert rákényszeríti a vállalt kötelezettségek teljesítésére).

Kína felismerte, hogy az integrációs politika hasznosabb az izolációnál. Az elmaradott országok nem fejlődhetnek, ha gazdaságuk elzárkózik a világpiaci impulzusok elől. Fontos szempont, hogy a WTO-tagság révén egyre nagyobb szerep jut a piaci erőknél. A tagság strukturális reformokat igényel Kínában: a világkereskedelem áramába történő bekapcsolódás megnöveli a kínai vállalatok hatékonyságát, átalakul termékszerkezetük, s a cégeknek bizonyítaniuk kell, hogy a WTO-szabályok alapján is állják a versenyt. Kína tagsága esetén mind a bilaterális, mind a multilaterális vitákat jóval egyszerűbben lehet rendezni. A WTO-csatlakozás hatására még gyorsabban nőhetnek a külföldi befektetések. Meg kell azonban jegyezni, hogy a WTO-tagságnak vannak ellenzői az országon belül is: az állami vállalatok féltelme jogos, hogy a keményebb nemzetközi verseny kiszoríthatja őket saját országukon belüli piacaikról, várhatóan versenyképességi gondokkal fognak küzdeni az agrártermelők is, és bizonyára növekedni fog a városi munkanélküliség is. A kínai politikai és gazdasági vezetés számításba vette mindezen tényezőket amikor a csatlakozás mellett döntött.

A Világkereskedelmi Szervezetben Kína és Tajvan csatlakozása megváltoztatja a szervezetben belüli erőviszonyokat. 2002 után már csak egy a világkereskedelemben jelentős szerepet betöltő ország fog hiányozni a WTO-ból: Oroszország.

4.4. Külföldi működőtőke-befektetések Kínában

A külföldi működőtőke a gazdasági növekedés egyik kulcstényezője az átmeneti gazdaságokban és a fejlődő világ országaiban, mert nem növeli az adósságállományt, ugyanakkor elősegíti a gazdaság szerkezeti átalakulását, növeli exportképességét, a foglalkoztatást, segíti a fenntartható fejlődést stb.² A külföldi tőke azonban stabil, átlátható, előre prognosztizálható és nem diszkriminatív üzleti környezetet igényel: mint amit a WTO is szeretne elérni, és érvényesíteni a világkereskedelemben.

Kínában az ideológia hosszú időn keresztül semmilyen módon sem engedélyezte a külföldi tőke beáramlását. A 60-as évek második felében jelentek meg a külföldi hitelek, azonban a működőtőke beruházások ekkor még nem tűntek reali-

¹ Shi Guangsheng: China and the WTO: Marching toward a new epoch, China Today, December 2000. p. 6-10.

² Majoros P.: Magyarország a világkereskedelemben, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

tásnak. A 70-es évek eleji politikai nyitás ezen a téren nem hozott eredményt, s lényegi elmozdulás csak MAO CE-TUNG halálát követően történt. Az országban megkezdődött a nyitás politikája, s az exportorientált kínai fejlődés igényelte a külföldi tőkét, a modern termelő eszközöket és a piaci kapcsolatokat egyaránt. 1979 júliusában elfogadták a „külföldi működőtőkével finanszírozott vegyes vállalatokról” szóló törvényt, amely megteremtette a jogi alapjait a működőtőke beáramlásnak. Az iparban is megkezdődő változások eredménye, hogy 1980-ban Dél-Kína két tengerparti tartományában négy ún. különleges gazdasági övezet¹ hoztak létre. Ezt később újabb övezetek kialakítása követte a tengerparti övezetben. 1979 és 1985 között jelent meg tehát a külföldi tőke Kínában, azonban a ténylegesen beáramló tőke mennyisége csak 1984-ben érte el először az 1 Mrd USD-t. Az 1985. évi törvényi módosítások kedvezőbb feltételeket teremtettek a külföldi tőkének, három fejlesztési háromszöget (területet) nyitottak meg a külföldiek előtt, s ezt követően 1991 végéig évi 2-4 Mrd USD tőke érkezett az országba. Kínában a külföldi működőtőke nagyobb mennyiségű beáramlását követően felgyorsult a gazdasági növekedés is. Kedvező irányú minőségi átalakulás zajlott le: a külföldi tőke gyorsította a gazdasági növekedést, segítette az exportképesség javulását, ill. átalakult a termékszerkezet, s ez javította a belföldi ellátási szintet is, így a belső kereslet is növekedni kezdett. (Érzékelhető a tőke akcelerátor hatása: a működőtőke gyorsította a gazdasági növekedést, de az így kialakult gazdasági környezet újabb vonzerőt jelentett a külföldi tőkének, vagyis újabb tőkebeáramlást váltott ki.) A gyors növekedés tehát további vonzerőt jelentett a külföldi tőkének: ugrásszerűen növekedett a tőkebeáramlás, struktúrája azonban megváltozott: a felhasználáson belül visszaszorultak a hitelek és teret nyert a külföldi működőtőke beruházás. A nyolcvanas években az ipari bér munka-ügyletek voltak a jellemzőek, majd az évtized végére növekedni kezdtek a beruházások a gyorsan megtérülő ingatlanpiacon és az idegenforgalomban. A kilencvenes évtized elejétől a beruházások az olcsó kínai nyersanyagot kitermelő és munkaerőt hasznosító feldolgozóipari ágazatokba áramlanak.

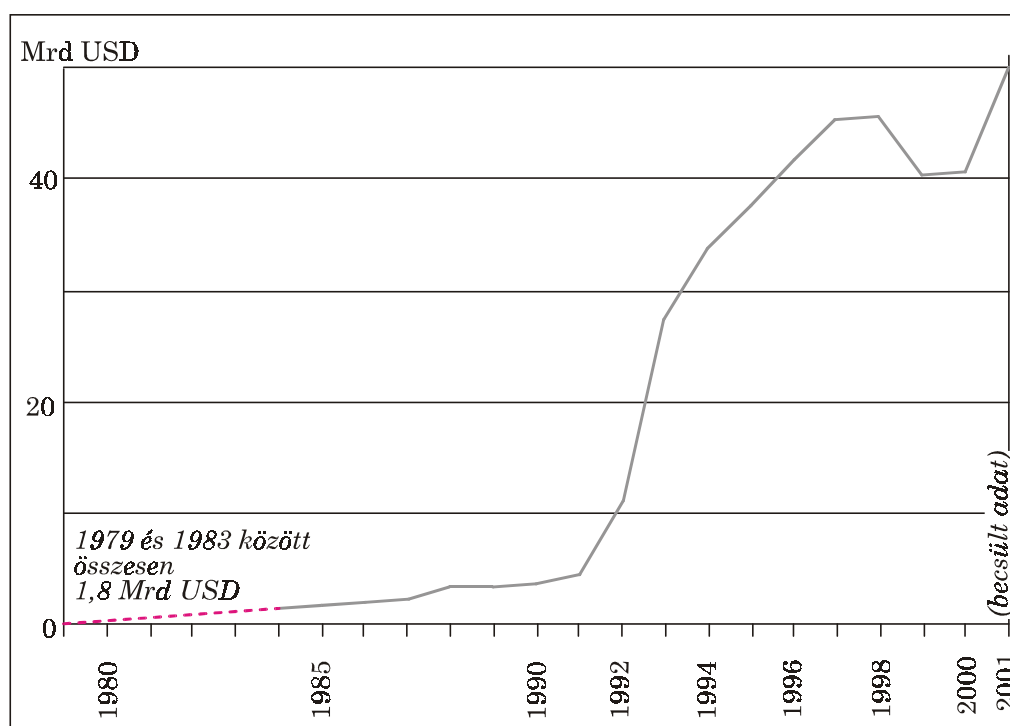
Kína a külföldi működőtőke bevonást általános fejlesztési stratégiájába illesztette, amely az újonnan iparosodott, ún. első hullámos ázsiai országok (Hongkong, Tajvan, Dél-Korea, Szingapúr) tapasztalatait hasznosítva az exportorientált fejlődési utat jelentette². A külföldi működőtőke beáramlás ugrásszerű növekedése a kínai reform- és nyitási politika 1992-ben megkezdődött harmadik szakaszára jellemző, amelynek alapvető célja a sajátos kínai szocialista piacgazdaság megteremtése az ország modernizálásának érdekében³. A változás legfontosabb eleme, hogy a külföldi tőkét elvileg a szocialista társadalmi tőkével azonos jogokkal rendelkezőként határozza meg (bár ennek alkotmányi megerősítése csak 1999-ben történt meg), továbbá törvénymódosítással megengedték, hogy a tőke a szolgálta-

¹ Különleges gazdasági övezet (SEZ - Special Economic Zones) - a magyar közgazdasági terminológia szerint leginkább vámszabadterületi övezetnek mondhatjuk, de nem esik teljesen egybe a két fogalom.

² Jordán Gy.: A külföldi működőtőke szerepe Kína gazdaságában, *Közgazdasági Szemle*, 2000/7-8. p. 621.

³ Tóth B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években, *Külgazdaság*, 1998. december, p. 62.

tások és infrastruktúra területén is megjelenjen, ill. újabb 52 várost megnyitottak a tőke előtt az ország belsejében. Az igazi változások azonban a nemzeti bánásmód alkalmazásában csak 1996-tól kezdődnek meg, mert a WTO-tárgyalásokon ekkor sikerült megállapodást elérni arról, hogy a kínai és a külföldi tulajdonú cégek azonos körülmények és feltételek között működhetnek, vagyis megkezdődött a kezdeti adó- és egyéb kedvezmények felszámolása. 1998 után az ázsiai gazdasági válságtól megrettent külföldi befektetők számára Kína a stabilitást jelenti, de a régióval szembeni elbizonytalanodás érezteti hatását Kínában is: a beáramló tőke csak alig növekszik, sőt kicsit csökken.

1. ábra
Külföldi működőtőke Kínában 1980-2001¹

Már 1992-ben meghaladta a 11 Mrd USD-t a külföldi működőtőke beruházások mennyisége, 1993-ban már közelített a 30 Mrd USD-hoz, 1996-ban meghaladta a 40 Mrd USD-t, és 2001-ben várhatóan túllépi az 50 Mrd USD-s „álmotárát” is. Kínába tehát 1980 és 2001 között kb. 390 Mrd USD értékben érkezett közvetlen működőtőke.

¹ Jordán Gy.: A külföldi működőtőke szerepe Kína gazdaságában, Közgazdasági Szemle 2000/7-8. China Statistical Yearbooks, ill. <http://www.ecd.org.cn> (2001. 10. 25.). A 2001-re vonatkozó érték becsült adat.

A külföldi tőkeérdekeltségű vállalatok Kínában három fő formában működnek: kb. 60%-uk közös (tőkés) vállalat („equity joint venture”), mintegy 15%-uk szerződéses vállalat („contractual joint venture”), és kb. 25%-uk tisztán külföldi (tőkés) vállalat („wholly foreign-owned enterprises”).¹

A Kínába irányuló befektetéseket vizsgálva egyértelműen látszik, hogy a kínai kormány a különleges gazdasági övezetek létrehozásával, ill. az egyéb, a külföldi befektetések számára kedvezményeket nyújtó övezetekkel a külföldi működőtőkét igen eredményesen vonzotta az országba. A befektetések gazdasági növekedést segítő akcelerátor hatásán túl pozitívan hatottak a piacgazdasági gondolkodásmód kialakulására, a háttérparra, az egész kínai gazdaság átalakulására. Negatív hatásként értékelhető azonban, hogy az ország tengerparti területeire koncentrált a fejlődés, s lényeges fejlettségbeli különbség alakult ki a tengerparti régió és az ország belseje között.

A külföldi működőtőke területi megoszlását tekintve továbbra is a tengerparti tartományok vannak túlsúlyban; jóllehet 1992-t követően Belső-Kínában is beindultak a fejlesztések (elsősorban a nyersanyag szektorban), azonban azok súlya nem éri el az összbefektetés 15%-át.

A tőkebeáramlás ágazati megoszlását nézve bő 55% az ipar aránya, ezen belül a munkaerő-intenzív ágazatokba koncentrálnak a külföldi befektetések. Az ingatlanszektor (beleértve az idegenforgalmi beruházásokat is) kicsit kevesebb, mint 30%-kal részesedik a külföldi tőkéből. Növekvő az infrastrukturális és szolgáltatási ágazatba irányuló befektetések mennyisége (kb. 12-14%), s a többi terület 2-4%-kal részesedik.

A külföldi működőtőke több mint kétharmada kínai viszonylatból érkezett, vagyis Hongkongból és Tajvanról (innen 1994-ig csak hongkongi közvetítéssel jöhetett a tőke). A kezdetekben Japán volt az egyik legfontosabb befektető, de súlya csökkenő, és részesedése 1999-ben már 10% alatti volt. Az Egyesült Államok részesedése is csökkenő tendenciájú, az ezredfordulón kb. 8%. Az Európai Unió tagállamainak részesedése eleinte 10% körüli volt, majd visszacsúszott 6-7%-ra, s csak az 1995-ban kidolgozott Kína-politika eredményeként kezdett újra növekedni. 2000-ben az EU volt a második legnagyobb befektető Kínában (Hongkong után), de aránya a teljes külföldi működőtőke mennyiségében csak 11-12% volt.

Az EU és Kína közötti befektetési viszonyokat vizsgálva elmondhatjuk, hogy egyirányú utcáról van szó. Az Európai Unió, mint gazdasági nagyhatalom, nagy beruházó Kínában, míg fordítva minimális mértékű befektetés történt. 1979 és 1983 között a Kínába érkezett külföldi tőkének csak 7,4%-a érkezett az EK országaiból. A 80-as évtized második felében gyorsult fel a Kínába szánt tőke növekedése, s az 1989. évi események lelassították ezt a jó irányú folyamatot, azonban a Közösség oldotta fel elsőként a Kínával szemben alkalmazott szankciókat, s ennek eredménye, hogy 1991-ben az EK a legnagyobb befektető az országban (l. táblázat). Mindezek eredményeként az EU-tagországok közvetlen beruházásai és hitelei az 5. táblázatban látható módon alakultak.

¹ Tólas B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években, Külgazdaság, 1998. december, p. 63.

5. táblázat
Az EU-tagországok közvetlen beruházásai és hitelei¹

Év	Összeg [Mrd USD]	Részarány a teljes befektetésekből
1989	1,7	
1990	1,8	
1991	1,9	43%
1992	1,7	8,8%
1996	4,5	8,2%
1998	4,0	8,7%
1999	4,5	11,1%
2000	4,5	11,0%

Megjegyzés: az 1989–1990 év adata tartalmazza az EK-országokból érkező közvetlen működőtőke beruházásokat és a hiteleket is, de 1991-től már csak a működőtőke befektetéseket.

A hosszú éveken át (esetenként visszaesésekkel tarkított módon) fejlődő kétoldalú kapcsolatok megteremtették az alapokat ahhoz, hogy az európai tőke is elkezdje keresni a kínai befektetési lehetőségeket (főlismerve azt is, hogy némiképp lemaradt az amerikai és a japán tőke mögött). Ezt a törekvést az uniós tagországok egyedi, hosszú lejáratú hitelekkel is támogatták. 1992 után azonban a Közösség nem reagált elég gyorsan a kínai változásokra (avagy lehet, hogy Közép-Kelet-Európára figyelt jobban?), s világgazdasági vetélytársai nagyobb piaci részesedéshez jutottak. A kilencvenes évek közepén a befektetők figyelme Kína felé irányul, újra felfedezik a kínai gazdaságban rejlő előnyöket. 1996-tól minden évben 4-5 Mrd USD befektetés érkezik Kínába, ez azonban csak kb. 10%-a a befektetéseknek, vagyis az Unió a Kínába irányuló befektetések átlagával növelte befektetéseit, ezért lényegesen nem tudta növelni részesedését.

Az EU tagállamainak befektetéseit vizsgálva a következőket állapíthatjuk meg²:

- Kínában az EU-tagállamok közül a legnagyobb befektető Németország (az ország külföldi befektetéseinek 28%-a Kínába irányult 1992-1996 között). A németeket az Egyesült Királyság követi, sőt az évtized végén le is hagyja, s a két állam nagyjából 40-50%-át adja a tagországok befektetéseinek.
- További lényeges tőkeexportőr még Franciaország és Hollandia, s tőlük lemaradva, de a többi tagállamot megelőzve áll Olaszország. Ez az öt ország adja a Kínába irányuló befektetések több mint 80%-át. (Talán nem véletlen, hogy ezek az országok a legfontosabb kereskedelmi partnerek is az EU-ból.)

Pozitív vonásai ellenére a kínai piacnak vannak olyan sajátosságai, amelyek óvatosságra intik az európai befektetőket. Ilyen negatívum az ország egészében burjánzó korrupció, mert a kínai kapcsolatok nem egyszerűen a szerződéseken, hanem a személyes viszonyok bonyolult rendszerén alapulnak. A nyolcvanas évektől a helyi

¹ Forrás: <http://www.moftec.gov.cn>.

² European Commission/Eurostat: European Union direct investment, 1999, p. 44-46.

engedélyezési hivatalok váltak leginkább a korrupció fészkevé. A befektetni kívánó vállalatok ide fordulnak cégalapítási ügyekben, s mivel a gyakran változó, nem mindig egyértelmű törvények és szabályok dzsungelében a külföldi nem, vagy csak segítséggel tud eligazodni, bizony ebből hasznot húznak. A külföldi működőtőke befektetések szabályozásának gyakori változásai megnehezítik a külföldi tulajdonos érdekérvényesítési lehetőségeit. Ilyen esetekben újra felbukkan a korrupció. Gondot jelenthet a helyi és kormányzati hatóságok beleszólása a vállalat ügyeibe, ill. a gazdasági információk megbízhatósága is kérdéses.

4.5. Politikai és gazdasági reformok Kínában az EU támogatásával¹

A kilencvenes évtized második felében az EU egyik legfontosabb feladata Kínával kapcsolatban a politikai és gazdasági reformok támogatása volt, ami előfeltétele Kína WTO-tagságának (melyet az EU támogat, lásd 4.3.). Az EU Kínának szánt együttműködési programjai mutatják, hogy az Unió barát és társ kíván lenni a kínai átmenetben, ezért legfontosabb feladatának a folyamatos növekedéshez szükséges intézményi és jogi háttér megteremtését tekinti. Az 1995-1999 időszakban a Kínának ilyen célra nyújtott támogatások mértéke megkétszereződött, s elérte a 30 M EUR értéket. Ennek keretében az EU számos programot dolgozott ki:

- Kína WTO-tagságának előkészítése érdekében 2000-ben kínai hivatalnokok képzését kezdték meg. Ezek a hivatalnokok lesznek a felelősök a WTO-rendelkezők bevezetéséért.
- Folyamatban van egy program, amely a kínai statisztikai adatok gyűjtésének és feldolgozásának WTO-kompatibilitását segíti elő.
- Jogalkotási és -alkalmazási segítséget is nyújt az EU a szellemi tulajdon védelmének érdekében (ez is WTO-tagsági követelmény).
- 2000-ben beindult egy program, amely a kínai pénzügyi szolgáltató szektor reformját segíti.

Az EU és Kína közötti együttműködés hangsúlyos területe volt az 1998-ban aláírt jogi és igazságügyi együttműködési megállapodás, amely 2000-ben lépett életbe. Ennek lényege a kínai igazságszolgáltatásban dolgozók képzése, hogy a bírók, az ügyészek, az ügyvédek és minden jogi szakember megismerje az EU, mint a fejlett világ egyik része jogi kulcsterületeit és jogalkalmazási gyakorlatát. Hosszú távon segítséget akarnak nyújtani a szilárd, megbízható és átlátható jogrendszer, ill. a hatékony és igazságos bírói gyakorlat kialakításához. Ennek természetes következménye lesz az emberi jogok tisztelete, és a biztonságosabb gazdasági és jogi környezet a külföldi üzleti és beruházási tevékenység számára.

A reformok végrehajtásához Kínának szakképzett emberekre van szüksége. Ebből a gondolatból született a Sanghajban megalapított nemzetközi gazdasági képzést nyújtó oktatási intézménynek a gondolata (CEIBS: Kína-EU Nemzetközi Üzleti Főiskola), amely 1999-től folytat oktatási tevékenységet. Az oktatásban

¹ Az alfejezetben szereplő információk forrása az EU hivatalos internet honlapja: <http://europa.eu.int>.

különösen nagy hangsúlyt kap a világgazdaság, és ezen belül az EU bemutatása. Tovább folytatják a kilencvenes évek közepén elkezdődött ösztöndíj programot, és így több kínai fiatal vezető vehet részt MBA programokban, ill. a fiatal nemzedék tagjai ösztöndíjak és konferenciák, közös kutatási projektek keretében közelebből is megismerkedhet az európai értékekkel, a tudomány eredményeivel és a kultúrával. Az emberi erőforrás fejlesztés és szakember-csere program keretében a Bizottság 1998-ban elindította a kezdő vezetők (junior managers) programját, az EU-Kína Akadémiai Hálózat (ECAN) nevű programot, majd 1999-ben beindult az ötéves EU-Kína Ösztöndíj 2000 elnevezésű projekt. A kínai reformok előrehaladásával párhuzamosan az EU olyan projektek indítását tervezi, amelyek célja az állami tulajdonban lévő vállalatok megreformálása során szerzett tapasztalatok megosztása kínai szakemberekkel és hivatalnokokkal, különös tekintettel a negatív hatások (pl. munkanélküliség, szociális háló, infláció stb.) kezelésére.

Az átfogó tudományos és technológiai együttműködési megállapodás aláírására 1998 decemberében került sor (előtte egyes részterületeken már születtek megállapodások, sőt közös kutatóintézetet is hoztak létre, Kína - Európa Biotechnológiai Kutatóközpont néven). Ettől a megállapodástól az EU - Kína közötti együttműködés megerősítését várják tudományos ügyekben, amely alatt értik a közös kutatásokat, a felhalmozott tudományos ismeretek, gépek, berendezések kölcsönös cseréjét. Ezt a megállapodást egészíti ki az 1999-ben indított közös kutatási projektek egész sora, amelyek a fenntartható fejlődésre koncentrálnak, különösen a kínai mezőgazdaság és az egészségügy területén.

A környezetvédelem terén is rengeteg tennivalója akad Kínának, s a kezdeti lépések megtételében kíván segíteni az EU szakmai ismereteivel és anyagi eszközök segítségével egyaránt. Több konkrét programban is részt vesz a Közösség (pl. Lianong tartományban, ahol a cél a hatékonyabb energiafelhasználás elősegítése, és a káros környezeti hatások minimalizálása), mert Kína hirtelen és gyors gazdasági növekedése, a népsűrűség relatíve gyors növekedése a tengerparti területeken és a városokban szükségessé teszi az alapvető környezetvédelmi intézkedések megtételét. (Kínában az energiafogyasztás megközelíti az uniós szintet, a szén-dioxid kibocsátás mértékét tekintve második a világ országainak rangsorában, ami közvetlen hatást gyakorol a környezetre.) A segítség technológiatranszfer formájában érkezik Kínába, például a káros anyagok feldolgozását és technológiáját is uniós segítséggel igyekeznek megoldani, de foglalkoznak a szakemberek képzésével és továbbképzésével is. A 2000. évi EU - Kína csúcstalálkozón munkacsoportot hoztak létre egy új, EU - Kína Energia - Környezet program megalkotására.

A mezőgazdaság fejlesztését célzó együttműködésen belül az EU egy sor új programot hozott létre, hogy ezzel is segítse az agrárium működéséhez szükséges intézményi és jogi háttér megteremtését. A jogi háttér megteremtéséhez nyújt segítséget a már említett EU - Kína jogi együttműködési megállapodás. Együttműködnek az agrárstatisztikai rendszer átalakításában és WTO-, ill. OECD-konformmá tételében is. Külön program segíti a vidéki önkormányzatok fejlesztését. Több regionális program is született, melyek a hátrányos helyzetű régiók fejlesztését segítik, különös tekintettel a nyomor és a szegénység csökkentésére (hosszú távon felszámolására), a vidékfejlesztésre (vízvezeték-fejlesztési, csator-

názási projektek), és létezik egy kifejezetten burgonya-termesztők számára kialakított program (Quinghai megyében).

1998-2001-ben az Európai Unió és Kína a megállapodások egész sorát írta alá sok fontos területen. Ezek közül említést érdemel a tengeri hajózással kapcsolatos megállapodás, a vámügyi együttműködés, az illegális migrációval kapcsolatban is tárgyalnak, és több ágazati megállapodást is elfogadtak (telekommunikáció és információs társadalom, energiaügyek, tőzsdék és pénzügyi piacok stb.).

5. KÍNA ÉS NÉMETORSZÁG¹

Miért fontos Németország véleménye és az általa alkalmazott Kína-politika? Mert Németország az az ország az EU tagállamok közül, melynek súlya (kereskedelem és működőtőke egyaránt) a legjelentősebb kínai viszonylatban. A német esettanulmány alkalmas arra, hogy példáján keresztül képet kaphassunk a külföldi befektetők helyzetéről.

KOHL volt kancellár szerint a két társadalomtípus polgári jogi koncepciói közötti különbséget el kell fogadni, figyelemmel kell lenni a két ország gazdasági fejlettsége közötti különbségekre, és nem szabad elfeledkezni a történelmi tradíciók eltéréseiről annak, aki Kínával akar sikeres kapcsolatokat kiépíteni, és együttműködni.² KINKEL volt német külügyminiszter szerint „Kína nagyhatalom, amelynek súlya egyre növekszik. Ezért nem tehetjük meg, hogy egy ilyen országgal való kapcsolatunk az emberjogi kérdés tűhegyén való egyensúlyozásból álljon.”³ CLINTON politikája is ehhez kezdett hasonlítani, ám Kína fenntartásokkal fogadta az USA közeledését, mivel jelentős katonai erővel van jelen a régióban, és az amerikai tradícióknak megfelelően határozott célja Kínában is a nyugati demokráciát, piacgazdasággal együtt megteremteni, figyelmen kívül hagyva Kína történelmi szokásait, társadalmának és kultúrájának az európaiktól és az új világtól való szöges eltérését.

Az uniós tagállamok közül Németország bonyolítja le a legnagyobb forgalmat Kínával, ezért a két ország gazdasági és kereskedelmi kapcsolatát a továbbiakban részletesebben megvizsgáljuk.

Gyakran hallani, hogy Kína a jövő piaca. Ezt látszik alátámasztani, hogy a nagy gazdasági hatalmak mindegyike a kínai piacon való minél jelentősebb részesedésre törekszik. A kínai piacon való eredményes jelenlétéhez nem elegendő pusztán kereskedelmi kapcsolatot létesíteni Kínával; még azt a kijelentés is megkockáztatható, hogy ha egy nagyobb gazdasági erővel rendelkező ország jelentős külkereskedelmi forgalmat bonyolít le Kínával, és még kereskedelmi és fizetési mérlegének egyenlege is pozitív előjelet mutat, akkor sem érezheti hosszú távon versenyképes helyzetben magát. Éppen ezért Japán, USA és az Európai Unió is a befektetések piacán folytat „vérré menő” harcot, hogy minél nagyobb szeletet hasíthasson ki a nagy „Kína-piac tortából”. Nem más a céljuk a német vezető cégeknek sem.

¹ Konrad Seitz: ifo Dresden berichtet 1997/5; pp. 32-39.

² International Herald Tribune 21st July 1995; pp. 6.

³ Ibid., 13 July 1995, p. 1.

Vegyük például az erőmű piacot. A világkereslet 25%-át Kína teszi ki ezen a piaci területen. Ez több mint a fennmaradó ázsiai területek kereslete (indiai szubkontinens: 11%, ASEAN-országok: 11%, a japán piac pedig már telített).

Másik példa: a telekommunikációban használt digitális kapcsolórendszerek piaca. A felmerülő éves kereslet 20 millió kapcsolóegységet jelent Kínában, ami több, mint a Nyugat-Európa és Latin-Amerika (beleszámítva Mexikót) által támasztott kereslet együtt.

A Siemens az ún. EWSD-kapcsolórendszerek fejlesztésébe 6 Mrd DEM-t fektetett. Minél többet tud eladni ebből, annál nagyobb összeget tud visszaforgatni a fejlesztésbe, vagyis olcsóbban tud eladni, ez viszont elengedhetetlen feltétele annak, hogy piacon tudjon maradni. Ez minden piacra érvényes, de a kínaira fokozottan, hiszen a kínaiak tisztában vannak pozíciójukkal, tudják, hogy szabadon válogathatnak a befektetők között, mert minden nagyobb befektetőnek célja a kínai piacból való minél nagyobb részesedés. Ebből adódóan a verseny itt még erősebb, mint a világpiacon: kimondható, hogy egyetlen erőműépítő sem tud piaci áron értékesíteni, és a kapcsolórendszerek ára a piaci ár 80%-ánál van. Nem túlzó az az állítás, mely szerint a kínai piacon jelen lenni egyenértékű a világpiacon való megmaradással. Ha például a Siemens átengedné piaci részesedését konkurenseinek (Alcatel, NEC stb.) ezzel olyan költségnövekedést érne el, amelyet más piacokon való működéssel aligha tudna kompenzálni: hogy ki fogja megérni az új évezred első évtizedének végét a világpiacon, részben a kínai piacon fog eldőlni.

Mindezek következtében sok, a nemzetközi piacon aktív vállalat számára a globalizációs stratégia középpontjában Kína áll. A harc nem az elsődleges exportlehetőségekért folyik, hanem a közvetlen beruházásokért. Az érintett iparágak között megnevezhető a telekommunikáció, az autógyártás, a vasút, az erőművek, a vegyipar, az elektronika, a számítástechnika és így tovább.

A német beruházók az eddigiek során jól megállták a helyüket – amint azt a következő példák mutatják.

- A Volkswagen Shanghai messze a legnagyobb külföldi vegyes vállalat Kínában, emellett van még egy közös vállalata Changchunban, Északkelet-Kínában. Itt teljes kapacitással gyártják a Jettát és 1997-ben kezdődött az Audi 200-ak gyártása is. Ezzel a kínai személygépjármű-gyártás 60%-át a Volkswagen teszi ki.
- A második legnagyobb ágazat a vegyipar. A német vegyipar a világon vezető helyet foglal el, és ez jól visszatükröződik Kínában. A legnagyobb vegyipari befektetők a Hoechst, a BASF, a Bayer, a Henkel. A BASF kínai partnerével a Sinopeckel egy 6 Mrd DEM-es beruházást tervez. A Jangce partjára kívánnak egy integrált vegyi komplexumot építeni, Ludwigshafen mintájára.
- A Siemensnek 36 vegyes vállalata van Kínában. Ezek a telekommunikáció minden ágát lefedik: üvegszálas vezetékek, adatátviteli és kapcsolási rendszerek, telefonok és hicom-mellékállomás berendezések, mobil telefon rendszerek, telefonok, vagy ATM szélessávú hálózatok és multimédia felhasználások. Ehhez jönnek még azok a vegyes vállalatok, amelyek az elektrotechnika, az automatizáló technikák, az orvos műszerészet és a számítógép technikák területén működnek.
- A Dresdner Bank több fiókot nyitott Kínában. Az Allianz Sanghajban hozott létre egy közös vállalatot, ami életbiztosításokra specializálódik. A kínai piac által nyújtott lehetőségeket ezen a még csak most nyíló területen nem szabad alábecsülni.

Ezek és az itt nem említett befektetések figyelemre méltó pozíciót jelentenek Kínában. Mindenesetre a német statisztikákból mindezeket nem lehet kiolvasni. Azok szerint ugyanis 1995-ig a Kínába irányuló közvetlen befektetések 1,5 Mrd DEM-et tettek ki akkor, amikor a Volkswagen egyedül a két vegyes vállalatával Sanghajban és Chanchunban 3,4 Mrd DEM értékben fektetett be.

A kínai statisztikák már inkább irányadók lehetnek (1995-ben 1,2 Mrd USD, 1996-ban 1,7 Mrd USD, 1998-ban 0,74 Mrd USD, 1999-ben 1,4 Mrd USD, 2000-ben pedig 1,1 Mrd USD)¹, bár ezek a számok is alatta maradnak a valós összegeknek. Ennek egyik oka lehet, hogy a kínai statisztikák nem tartalmazzák a visszaforgatott nyereséget és az anyavállalat által nyújtott hiteleket. Ennek ellenére a számok tükrében is látható a befektetések fejlődési üteme. Az első 15 év alatt (1975 és 1993 között) az összberuházások 1,5 Mrd USD értékűek voltak. Ezzel szemben 1995-ben egyedül 1,2 Mrd USD volt a beruházások értéke, majd 1996-ban 1,7 Mrd USD, s az 1998 évi visszaesés ellenére évi 1-1,5 Mrd USD értékű beruházásra került sor Kínában. Igaz a japán és amerikai befektetések értéke a német befektetések értéke fölött van, ám végiggondolandó, hogy az amerikai és japán befektetők milyen területeken osztoznak:

- ingatlanok (üzletházak és szállodák);
- szolgáltatások (bankok vagy a McDonald's);
- emberi munkaerő igényes, általában alacsony szintű technológiával dolgozó gyárak (amik Kína gazdasági fejlődésével súlyukat veszítik), többnyire bérmunka, mint például a Nike cipők előállítására importált anyagokból;
- igényes, magas szintű technológiákkal dolgozó üzemek.

Ezzel szemben a német befektetők túlnyomó részben az utoljára említett területre specializálódnak.

Eddigiekben a nagy vállalatok beruházásairól esett szó. Ám meg kell említeni a közepes méretű vállalkozások esélyeit is ezen a piacon. Manapság is beszélhetünk a kínai piacon jelenlevő közepes vállalkozások leányvállalatairól, ám ezek száma elenyésző. Sok közepes vállalkozásra is érvényes, hogy a kínai piacon globális versenyképesség biztosításáról, ill. magának a hazai, európai piacon való versenyképességnek a biztosításáról van szó.

5.1. Mikor fektessen be egy kis-, közepes vállalat Kínában?

Alapvetően két lehetőség említhető:

- Abban az esetben, ha a vállalat olyan nagyvállalatnak szállít alapanyagot, félkész terméket, amely már jelen van a kínai piacon, így exportálni kényszerül az eladásra kínált javakat. Ennek persze nem csak az a célja, hogy a cég erősítse pozícióját a kínai piacon, hanem, hogy megtarthassa beszállítói szerepét, azt hosszú távon biztosítsa. A fent említett Volkswagen Shanghai az anyavállalat közel 1000 szállítóját vonzotta Kínába, ezek között sok német közép- és nagyvállalat van.
- A másik lehetőség akkor jön számításba, ha a cég a világ minden tájára értékesít. Ezeknek legtöbbje eddig exportra szorítkozott Kínával kötött üzleteiben.

¹ Az adatok forrása: <http://www.ecd.org.cn/trad/2000e.htm>.

Példák mutatják, hogy Kína előbb vagy utóbb szinte minden terméket maga fog előállítani, ha másként nem, akkor külföldi résztvevőkkel. (Néhány évvel ezelőtt a személygépkocsi-keresletet Kína 50%-os importaránnal elégítette ki. Az ezredfordulóra ez az arány 10%.) Éppen ezért nem lehet a Kínával való kapcsolatot a külkereskedelemre korlátozni. Fokozottan érvényes ez azokra a vállalatokra, amelyek gépeket és berendezéseket gyártanak Kínában működő gyáraknak. Erre jó példa a textilgyártásban használatos gyártósorok, berendezések előállítása. A világ legnagyobb textilipara Kínában van. Így érthető, hogy a textilipari berendezések legnagyobb fölvevő piaca is ez az ország. Egyre több vegyes vállalatot létesítettek ezen az iparterületen. Következmény: a textilipari berendezések importja 1993-ban 3,6 Mrd USD-os forgalommal tetőzött, azóta az import fokozatosan visszaesik.

Ahhoz, hogy eredményes legyen a befektetésük Kínában, a közepes vállalatoknak hiányzik a tőke, így nem tudják vállalni a kockázatot, de leginkább a humán erőforrás hiányzik, olyan szakemberek, akik Kínában jól kiismerik magukat.

A 1,2-1,3 milliárd fős kínai piac igen vonzó a befektetők számára, ám sokan követik el azt a hibát, hogy a tető alá hozott vállalkozásokkal megelégszenek, ezután csupán a termeléssel foglalkoznak, és azt gondolják, az elosztást majd a kínai partner elvégzi. Ez talán a legnagyobb hiba, amit egy közepes befektető ezen a piacon elkövethet: elengedhetetlen egy, a kínai piacot ismerő tanácsadó alkalmazása.

Bizonyos szempontból a közepes vállalatoknak könnyebb dolguk van ezen a piacon, mint nagyobb társaiknak, hiszen ezek a befektetések általában 30 M USD alatt maradnak, így nincs szükség a központi vezetés engedélyére, hanem közvetlenül a helyi vezetéssel kerülnek kapcsolatba. Szemben a központi vezetéssel, ahol a külföldi befektetők állnak versenyben egymással, ezen a szinten a helyi és a városi vezetés versenyez az áhított befektetésekért. A vállalkozó pedig azt a tartományt választja befektetése helyéül, amelyik a legkedvezőbb feltételeket kínálja.

A vállalkozók számtalan modern ipari parkban választhatnak már felépült gyárat, vagy elképzeléseik szerint építhetik fel azt. Ezután két elengedhetetlen feladat: marad a gyártás és az értékesítés. Ehhez pedig egy kínai menedzser segítségére van szükség, nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy Kínában az életben maradáshoz elengedhetetlenek a megfelelő kapcsolatok.

6. BEFEJEZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Ma már a világ egyetlen erőközpontja sem kérdőjelezi meg Kína világpolitikai és gazdasági súlyát, nagyhatalmi szerepvállalásának lehetőségét. Kína nyitását a világ felé komoly gazdasági érvekkel támasztják alá, amit a fejlődés, a gazdasági, műszaki modernizáció kényszere követel meg. Ez a záloga a külvilággal való kapcsolattartás folytonosságának és fontosságának, míg a partner országokat a nagy piac lehetősége készíti a kapcsolatok fenntartására, engedmények tételére. Kína a nemzetközi munkamegosztásban a fejlett országok számára a korszerű termékek és technológiák, know-how, közvetlen befektetések egyik legnagyobb felvevő-piacaként és olcsó munkaerőforrásként bértunyaszerződéseknél, könnyűipari termékek, textíliák, játékok, élelmiszerek szállítójaként játszik fontos szerepet.

Az EU-tagországok szerint az összeütközést kerülő ún. „csendes diplomácia” gyakorlata célravezetőbb Ázsiában, mint az Egyesült Államok erőpolitizálása, folyamatos gazdasági nyomásgyakorlása, és az elszigetelés eszközének alkalmazása. A meglevő politikai és gazdasági érdekeltségeket sértő kisebb nézeteltéréseken kívül nincs olyan alapvető érdekellentét Kína és az Európai Unió viszonyában, amely a kapcsolatok továbbfejlődését komolyabban veszélyeztethetné. Az EU számára a Kínával fenntartott kapcsolatok perspektívái a gépipar és a szolgáltatások mellett a mezőgazdaság, a szállítás, az energetika és a kommunikáció területére terjednek ki. A Kína részéről megnyilvánuló hosszú távú érdekeltség a gazdaságiakon túlmenően az EU kiegyensúlyozó szerepében van, amely az Egyesült Államokkal, Japánnal és Dél-kelet Ázsiával szemben játszhat szerepet.

Az Európai Unió közvetetten előnyt kíváncsolhat az Egyesült Államok, valamint Japán geopolitikai, történelmi és biztonságpolitikai viszonyából Kínával. Az EU-tagállamok kapcsolatait Kínával mára már nem terhelik történelmi feszültségek (miután a két gyarmattartó európai ország fennhatósága megszűnt: Nagy-Britannia hongkongi fennhatósága 1997. július elsején, Portugália makaói fennhatósága 1999. december 20-án). Az európai országoknak nem voltak hivatalos szövetségi elkötelezettségei egyetlen országgal sem a csendes-óceáni térségben. Jelenleg Európának nincsenek biztonságpolitikai kötelei sem Tajvannal, sem Japánnal, ellentétben az Egyesült Államokkal. Ezért a kialakuló szorosabb egymásrautaltság egy olyan régióval, mint az Európai Unió, nem jár semmilyen fenyegető kockázattal Kína számára, eltérően az USA-hoz fűződő viszonytól.

Az Európai Uniónak nincs közös határa Kínával, ami az Egyesült Államokra is igaz, de ez utóbbi tajvani érdekeltsége közvetlen konfrontáció lehetőségét hordozza magában. A földrajzi távolságnak és a katonai érdekeltség hiányának köszönhető, hogy Kína gazdasági súlyának növekedése mellett, ha az esetlegesen megnövekedő katonai potenciálja átrendeződésekhez vezetne az ázsiai térségben, az az Európai Unió érdekeit nem sértené – ellentétben Japánnal, és az USA-val –, így az nem vezethetne katonai összeütközéshez.

Diplomáciai szempontból elmondható, hogy az Európai Unió külpolitikáját (amennyiben beszélhetünk működő közös kül- és biztonságpolitikáról) pragmatizmus jellemzi, lépései gazdasági megfontolásúak. Az Unió tagállamainak külpolitikai viszonyulását más országokkal általában is a pragmatizmus jellemzi (itt említhető Irak vagy Irán), általában az USA-ra hagyva a nemkívánatos hatásokkal járó politikai nyomásgyakorlást és katonai lépések megtételét a valamely nemzetközi normát megszegő országokkal szemben.

Azonban a világ gazdasági erőközpontok közül az Európai Unió az egyetlen, amely nemzetállamokból áll. Az egyes nemzetállamok pedig kijátszhatók egymással szemben gazdasági, politikai és kereskedelmi szempontból. Az egységes fellépés esetenkénti hiányának következtében, az EU-nak saját érdekei érvényesítéséhez kompromisszumkésztségre van szükség.

Kína célja politikai és gazdasági értelemben egyaránt egy olyan multipoláris világ, melyben Kína is jelen van. A napjainkban alkalmazott kínai „világkép” a világot öt erőközpontra tagolja¹. Ezek az Egyesült Államok, Japán, Oroszország, Kína és az Európai Unió.

¹ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína. Európai Tükör, 1998/3. pp.73-85.

E felfogás alapján a kínai külpolitika célszerűnek tartja az európai integrációs folyamat támogatását, a keleti bővítést az alábbi szempontok miatt:

- az Európai Unió gazdasági megerősödése egy olyan világgazdasági és világpolitikai erőközpont erősödését jelentené, mellyel Kínának semmilyen rendezetlen ügye nincs, és a bővítés által egy olyan gazdasági egység jönne létre, amely minden téren felveheti a versenyt az USA-val;
- földrajzilag távol helyezkedik el, ezért az EU és a KNK geopolitika céljai nem érintkeznek, nem ütköznek;
- a két fél közötti ellentétek (amelyek eddig sem voltak alapvetőek), gyakorlatilag teljesen megoldódtak;
- a „rivális” másik három erőközponttal szemben az EU nemzetállamokból áll, így gazdasági, politikai és kereskedelmi ráhatásokkal megosztható;
- az Unió bővítése hozzájárulhat ahhoz, hogy Oroszország ma is élő nagyhatalmi törekvéseit gazdaságilag és politikailag ellensúlyozni lehessen;
- az „európai gondolkodásmódból” logikusan következik egy olyan „egyesült Európa” létrejövele, amely stabil lehet és vezető szerephez jut a következő időszakban.

Mindezek alapján a Kínai Népköztársaság szándéka, hogy

- erőfeszítéseket tegyen a hosszú távú, stabil együttműködés fejlesztésére;
- egymás kölcsönös tiszteletben tartásával, a különbözőségek megőrzése mellett keresse a közös érintkezési pontokat;
- az egyenlőség elve alapján fejlessze a mindkét fél számára előnyös gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat;
- a nemzetközi kérdésekről folytatott konzultációt erősítse, az együttműködés területeit szélesítse.

A Kínai Népköztársaság és az Európai Unó törekvései – mint látható – több téren egybeesnek, s ahol nincs egybeesés, ott sincs antagonisztikus ellentét, vagyis nincs semmilyen akadálya a gazdasági és politikai kapcsolatok fejlesztésének. Ezt szolgálta, hogy a kilencvenes években gyakorlatilag minden téren rendezték kapcsolataikat. A kínai felet részben az motiválta, hogy erősítse a többpólusú világgazdasági fejlődést, az Uniót pedig az „fenyegette”, hogy a kínai kapcsolatok rendezetlensége esetén kiszorulhat a kínai piacról. A eredmények az ezredfordulón már jól láthatók: belátható közelségbe került Kína WTO-felvétele, fejlődtek a gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok, és az EU-nak sikerült csökkenteni a nyolcvanas évek eleji nagyobb japán és USA-jelenlétet a kínai piacon.

7. IRODALOMJEGYZÉK

ALMÁSI M.: A Kína szindróma. Európai Szemle, 1994/2.

ANDRÉKÓ G.: A világ gazdaság, politikai erőközpontjainak és az Európai Unió szerepének megítélése, in.: Európai Tükör Műhelytanulmányok, 49 szám, Budapest, 1998.

ÁRKOVITS T. Á.: Az EU - Kína kapcsolatok alakulása 1998-tól (Kézirat, 2000).

- ARTNER A.: Az ASEAN és 4 alapító nagygazdaságának jelene és jövője az 1997-es pénzügyi krízis után. Kihívások, 133. szám MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2000. október.
- ARTNER A.: Magyarország, az ASEAN és az EU hármas kapcsolatrendszer. Kihívások, 110. szám MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Bp. 1998. szeptember.
- BALÁZS P.: Az Európai Közösség és a Kínai Népköztársaság kapcsolatai. Közgazdasági Szemle, 1986/ 7-8. szám.
- BANGGUO, W.: Kína gazdasága a 21. század küszöbén. Külgazdaság, 2000. október. Beijing Review, November. 6. 2000.
- China Economic News, 1999. február 15. (No. 7).
- China Statistical Yearbook különböző számai
- China's Foreign Trade; February 1999. pp. 15.
- CZIRJÁK I.: Az Európai Unió és Kínai Népköztársaság gazdasági kapcsolatai, (kézirat, 2000).
- DENT, C. M.: The European Union and East Asia (An economic relationship), Routledge, London, 1999.
- Der Spiegel 1997. Nr. 45. p. 158.
- ECSEDY I.: Kína az ezredfordulón, História, 1999/9-10.
- Európai Bizottság, Die langfristige Politik der Europäischen Union gegenüber China, Brüssel, KOM (95) 279 endg., 5. 7. 1995. pp. 34.
- European Commission/Eurostat: European Union direct investment, Brussels, Luxemburg, 1999.
- European Commission/Eurostat: External and intra-European Union trade. Statistical Yearbook, Luxemburg, 1999.
- FRIEDRICH S.: Aus Politik und Zeitgeschichte 1998/27.
- HERNÁDI A.: Az ASEM - Ázsia Európa Dialógus terei és esélyei. Kihívások, 96. szám, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 1997. október.
- HERNÁDI A.: Európa távol-keleti kitérőkkel, Kihívások, 86. szám, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 1997. április.
- International Herald Tribune 21st July 1995. pp. 6.
- JORDÁN GY., TÁLAS B.: A "Kína-fenyegetés". Külpolitika, 2000/3-4. szám.
- JORDÁN GY.: A külföldi működőtőke szerepe Kína gazdaságában. Közgazdasági Szemle, 2000. július-augusztus.
- JORDÁN GY.: A privatizáció Kínában - tények és feltevések. Közgazdasági Szemle, 1996. január.
- JORDÁN GY.: A világ egyik legnagyobb kisebbsége. Valóság, 1997/3. p. 78-93.
- JORDÁN GY.: Külföldi befektetések Kínában. Társadalmi Szemle, 1995/12.
- Kína borsot törhet a WTO orra alá. Világgazdaság, 2001. október 18.
- Kína és a WTO, Nagy falat. Figyelő, 1999. november 4.
- Kína és a WTO-tagság, Lassú tánc a sárkánnyal. Figyelő, 1997. április 17.
- KORSÓS T.: Az Európai Unió és Kínai Népköztársaság kereskedelmi kapcsolatai (kézirat, 2001.).
- KOVÁCS R.: Kína gazdasági kapcsolatai az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval. Szakdolgozat, Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1999.
- LARDY, N. R.: China in the world economy. Institute for International Economics, Washington, 1994.

- MAJOROS P.: Magyarország a világkereskedelemben. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.
- MENOTTI, R.: European - Chinese relations in the nineties. The International Spectator, Volume XXX, No. 4. Oct.-Dec. 1995.
- MÉSZÁROS K.: A modernizáció útja és dilemmái Kínában. Külgazdaság, 2000. október.
- MÉSZÁROS K.: Az EU és Kína kölcsönös érdekelttsége a kapcsolattartás erősítésében. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 1998. március 30.
- MÉSZÁROS K.: Az Európai Unió és Kína. Európai Tükör, 1998/3.
- MÉSZÁROS K.: Kína és Hongkong: új integrációs modell. Kihívások, 87. szám MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 1997. május.
- MÉSZÁROS K.: Távol-keleti kihívás - súlyponteltolódások a XXI. században. Kihívások, 99. sz., MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 1997. november.
- OWEN, G.: A kínai gazdasági reform tanulságai. Eszmélet, 1996.
- Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the Implementation of the Communication „Building a comprehensive partnership with China”, Brussels, 2000.
- SEITZ, K.: ifo Dresden berichtet 1997/5.
- SHADA, I.: Ázsia és az EU közeledik egymáshoz. Európai Dialógus, 1999/1.
- SHADA, I.: China Trade Report 1998/7.
- SHADA, I.: Comrades and arms. Paris signals EU may lift weapons embargo on China. FEER, April 24. 1997.
- SHI GUANGSHENG: China and the WTO: Marching toward a new epoch, China Today, December 2000.
- SIMON G.: Reform és növekedés Kínában. Közgazdasági Szemle. 2001/7-8.
- SZERB I.: Kína a távol-keleti - csendes-óceáni térségben. Külpolitika, 2000/3-4. sz.
- TÁLAS B.: A kínai reformszocializmus gazdasági rendszere, in. Összehasonlító gazdaságtan (Szerk.: Bara Zoltán és Szabó Katalin), Aula Kiadó, Budapest, 1996.
- TÁLAS B.: Kína az ezredfordulón (főiskolai jegyzet). Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1998.
- TÁLAS B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években. Külgazdaság, 1998. december.
- TÓTH A.: Kína és az emberi jogok. Külpolitika, 2000/3-4. szám.
- VISI V.: Az Európai Unió és Kína gazdasági, kereskedelmi és műszaki - tudományos kapcsolatainak bemutatása (kézirat, 2000).
- ZHAO GANCHENG: SIIS Journal 1997/2.
- ZHENGXUE, L., LINCHANG, W.: Expanding consensus and deepening cooperation.

<http://europa.eu.int>
<http://www.asia-invest.com>
<http://www.china.embassy.org>
<http://www.china.org.cn>
<http://www.euccc.com.cn>
<http://www.moftec.gov.cn>
<http://www.oecd.org>
<http://www.oecdworld.org>
<http://www.wto.org>
<http://www.ecd.org.cn>